

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής & Ψυχολογίας
Τομέας Ψυχολογίας

**Κέντρο Έρευνας και Αξιολόγησης στην Επαγγελματική
Συμβουλευτική (ΚΕΑΕΣ)**

***ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ
ΛΗΨΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ &
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ***

(Για μαθητές Γ' Γυμνασίου και Α' Λυκείου)

**Βιβλίο για τον Σύμβουλο Επαγγελματικού Προσανατολισμού
και τον Εκπαιδευτικό Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης**

Συγγραφική ομάδα:

*Δέσποινα Σιδηροπούλου-Δημακάκου,
Αικατερίνη Αργυροπούλου,
Νίκος Δρόσος*

Αθήνα, 2008

Επιστημονική υπεύθυνη:

Δέσποινα Σιδηροπούλου – Δημακάκου

Ερευνητική ομάδα:

Χριστίνα Αλεξανδρίδη

Γεωργία Αλεξοπούλου

Αικατερίνη Αργυροπούλου

Νίκος Δρόσος

Καλή Ζουζούνη

Νίκη Μπίγγου

Κανέλλα Παρμάκη

Περιεχόμενα

Μέρος 1^ο

Εισαγωγή.....	5
A. Εννοιολογικές διασαφήσεις.....	7
B. Θεωρίες λήψης επαγγελματικών αποφάσεων.....	8
Γ. Μορφές συμπεριφοράς κατά τη λήψη αποφάσεων.....	12
Δ. Το πρόγραμμα	15
Ε. Δομή του προγράμματος.....	17
ΣΤ. Ερωτηματολόγια αξιολόγησης του προγράμματος.....	19

Μέρος 2^ο

A. Συνάντηση 1 ^η : Διαδικασία Λήψης Απόφασης.....	22
B. Συνάντηση 2 ^η : Χρήση κριτηρίων.....	27
Γ. Συνάντηση 3 ^η : Επιλογή μίας από πολλές ελκυστικές λύσεις	35
Δ. Συνάντηση 4 ^η : Ανάγκη αλλαγών.....	42
Ε. Συνάντηση 5 ^η : Συνηθισμένα λάθη κατά τη λήψη αποφάσεων Α'.....	48
ΣΤ. Συνάντηση 6 ^η : Συνηθισμένα λάθη κατά τη λήψη αποφάσεων Β'.....	54
Z. Κλείσιμο των συναντήσεων.....	57
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	58
Παράρτημα Α': Ασκήσεις Λήψης Απόφασης.....	61
Παράρτημα Β': Λύσεις των ασκήσεων.....	74

ΜΕΡΟΣ 1^ο

Γενικά

Εισαγωγή

Η επιλογή εκπαιδευτικής και κατ' επέκταση επαγγελματικής κατεύθυνσης είναι μια από τις πρώτες και, ίσως, πιο σημαντικές επιλογές που αναμένεται να κάνουν οι μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Isaacson & Brown, 1993· Levinson et al, 1998· Super et al, 1996). Στο πλαίσιο του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, τέτοιες επιλογές γίνονται συνήθως προτού τα άτομα διευκρινίσουν τις φιλοδοξίες τους ή φθάσουν σε ένα επαρκές επίπεδο επαγγελματικής ανάπτυξης. Οι μαθητές τελειώνοντας το Γυμνάσιο καλούνται να αποφασίσουν, κατ' αρχάς, αν θα συνεχίσουν ή όχι την εκπαίδευση τους και, στη συνέχεια, το είδος του εκπαιδευτικού ιδρύματος στο οποίο θα φοιτήσουν (Γενικό ή Επαγγελματικό Λύκειο, μεταγυμνασιακό ΙΕΚ κ.α.). Αντίστοιχα, οι μαθητές του Γενικού Λυκείου, τελειώνοντας την Α' τάξη, πρέπει να επιλέξουν κατεύθυνση μαθημάτων, η οποία οδηγεί σε συγκεκριμένες σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Επομένως, οι ιδιαίτερα σημαντικές για την επαγγελματική εξέλιξη του ατόμου αποφάσεις πρέπει να ληφθούν στην ηλικία των 15 – 16 ετών.

Στη σύγχρονη εποχή υπάρχουν παράγοντες που καθιστούν δυσκολότερη τη λήψη εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων σε σχέση με το παρελθόν. Με την ανάπτυξη της τεχνολογίας δημιουργήθηκαν πλήθος νέων επαγγελμάτων ενώ παράλληλα οι μηχανές αναζήτησης μέσω διαδικτύου (λ.χ. google) διευκόλυναν πολύ την πρόσβαση σε πληροφορίες. Το γεγονός, όμως, της ύπαρξης υπερπληθώρας πληροφοριών, οι οποίες είναι συχνά αμφιβόλου αξιοπιστίας, δεν έκανε πιο εύκολη τη γνώση των εκπαιδευτικών δυνατοτήτων και της αγοράς εργασίας. Οι εναλλακτικές λύσεις είναι πολύ περισσότερες από ό,τι παλιότερα οπότε αντίστοιχα μεγαλύτερη είναι και η δυσκολία επιλογής. Είναι, λοιπόν, φανερό η σημασία της δεξιοτήτας λήψης αποφάσεων προκειμένου το ίδιο το άτομο να καταστεί υπεύθυνο για την εξέλιξή του (Butcher, 1997).

Σύμφωνα με τη θεωρία του Super, στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση το άτομο βρίσκεται ακόμα στο *διερευνητικό στάδιο*, στο οποίο διαμορφώνει επαγγελματικούς στόχους, πρώτα γενικότερα (π.χ. μια εργασία στην οποία μπορεί κανείς να βοηθάει τους ανθρώπους με τα προβλήματά τους) και έπειτα πιο συγκεκριμένα (π.χ. κοινωνικός λειτουργός). Οι μαθητές, όμως, διαφέρουν πολύ μεταξύ τους ως προς την ετοιμότητά τους να κάνουν ορθές εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές (Crites

& Savickas, 1995; Super et al, 1996). Όπως συμβαίνει με τη διανοητική, σωματική, κοινωνική και συναισθηματική τους ανάπτυξη, έτσι και η επαγγελματική ανάπτυξη των ατόμων δεν γίνεται με τον ίδιο ρυθμό. Ο σύμβουλος επαγγελματικού προσανατολισμού πρέπει να είναι σε θέση να προσδιορίζει την ετοιμότητα του κάθε μαθητή, ο οποίος βρίσκεται στη φάση λήψης εκπαιδευτικής ή/και επαγγελματικής απόφασης, να επιλέξει μεταξύ των διαθέσιμων εκπαιδευτικών και επαγγελματικών ευκαιριών. Η πρώτη ερώτηση των συμβούλων δεν πρέπει να είναι: *«πόσο καλή ή ρεαλιστική είναι αυτή η επιλογή του μαθητή;»* αλλά: *«πόσο έτοιμος είναι ο μαθητής για να κάνει καλές επιλογές και, εάν δεν είναι έτοιμος, πώς μπορεί να ενισχυθεί για να γίνει έτοιμος;»* (Δρόσος & Τσίτσας, 2006).

Η ανάπτυξη των δεξιοτήτων λήψης απόφασης στους μαθητές αποτελεί έναν από τους κύριους στόχους του επαγγελματικού προσανατολισμού. Ως *δεξιότητες λήψης απόφασης* εννοούνται οι γενικές δεξιότητες επεξεργασίας πληροφοριών που χρησιμοποιούνται από τα άτομα για την επίλυση προβλημάτων σταδιοδρομίας και τη λήψη σχετικών αποφάσεων. Επιγραμματικά οι δεξιότητες αυτές είναι οι εξής: *επικοινωνία, ανάλυση, σύνθεση, εκτίμηση και εκτέλεση* (Sampson, Peterson, Lenz, Reardon, & Saunders, 1996). Υπάρχουν διάφορες τεχνικές που βοηθούν το άτομο να κάνει την καλύτερη επιλογή χρησιμοποιώντας τις διαθέσιμες πληροφορίες (Montgomery & Svenson, 1989; Sidiropoulou-Dimakakou et al., 2006). Το άτομο που κατέχει τις τεχνικές αυτές μπορεί να υπολογίσει τα πιθανά αποτελέσματα κάθε επιλογής, να επεξεργασθεί τη σημασία των διάφορων παραγόντων και να επιλέξει την καλύτερη λύση.

A. Εννοιολογικές διασαφήσεις

Υπάρχουν πολλοί ορισμοί για την έννοια της «απόφασης». Γενικότερα, η διαδικασία λήψης απόφασης είναι η διαδικασία κατά την οποία το άτομο επιλέγει μεταξύ δύο ή περισσότερων άνισων εναλλακτικών λύσεων για να λύσει κάποιο άμεσο ή μακροπρόθεσμο πρόβλημά του ή για να εκμεταλλευτεί μια άμεση ευκαιρία. Η απόφαση, λοιπόν, είναι μια διαδικασία που οδηγεί σε κάποιο αποτέλεσμα και δεν αποτελεί απλώς τη στιγμή της επιλογής.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν το άτομο στη λήψη αποφάσεων έχουν γίνει αντικείμενο μελέτης από πολλούς ερευνητές. Μια λειτουργική ομαδοποίηση των παραγόντων αυτών είναι η ακόλουθη (Δημητρόπουλος, 2003· Goldstein & Hogarth, 1997· Rosenhead, 1996):

- *Προσωπικά χαρακτηριστικά*

Σε αυτή την ομάδα ανήκουν οι παράγοντες που έχουν την αφετηρία τους στο άτομο. Διακρίνονται σε βιολογικούς/κληρονομικούς και σε επίκτητους. Πολλοί παράγοντες είναι δύσκολο να ενταχθούν σε μία μόνο από τις παραπάνω κατηγορίες, καθώς είναι αποτέλεσμα συνδυασμού βιολογικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων. Επομένως, η διάκριση σε αυτές πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο ενδεικτικά. Στα προσωπικά χαρακτηριστικά εντάσσονται παράγοντες όπως οι ανάγκες, οι αξίες, η νοητική κατάσταση, τα κίνητρα, η συναισθηματική ωριμότητα, ο βαθμός αυτογνωσίας κ.α.

- *Περιβαλλοντικοί παράγοντες*

Το περιβάλλον, λαμβανόμενο ως σύστημα, αποτελείται από υποσυστήματα, όπως το φυσικό, το οικονομικό, το επαγγελματικό, το εκπαιδευτικό, το θρησκευτικό, το πολιτισμικό κ.α. που επηρεάζουν το άτομο στη λήψη αποφάσεων.

- *Παράγοντες σχετικοί με την απόφαση*

Αυτοί οι παράγοντες είναι εξωτερικοί αλλά έχουν άμεση σχέση με την ίδια την απόφαση. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται παράγοντες όπως η ποιότητα και ποσότητα της πληροφορίας, ο βαθμός επικινδυνότητας, η πίεση χρόνου, η δυνατότητα αναστρεψιμότητας, οι πιθανές συνέπειες, ο βαθμός πιθανής αλλαγής κ.α.

Πολλά από τα λάθη που γίνονται κατά τη λήψη αποφάσεων σχετίζονται με ελλιπή πληροφόρηση, μη επαρκή γνώση του εαυτού, υπερβολική εμπιστοσύνη στον εαυτό ή υποτίμησή του, λανθασμένες κρίσεις και εκτιμήσεις κ.α.

B. Θεωρίες λήψης επαγγελματικής απόφασης

B. 1. Το μοντέλο του Hilton

Το μοντέλο που προτείνει ο Hilton (1962) συνδυάζει τη θεωρία του Festinger για τη «γνωστική ασυμφωνία» με τη γνωστική ψυχολογία και ειδικά με τη γνωστική επεξεργασία πληροφοριών. Γνωστική ασυμφωνία υπάρχει όταν το άτομο ασπάζεται ταυτόχρονα στάσεις ασυμβίβαστες μεταξύ τους ή όταν υπάρχει διάσταση μεταξύ των πεποιθήσεων του και της πραγματικής συμπεριφοράς. Όταν το άτομο πρέπει να κάνει μια επιλογή (ο Hilton κάνει λόγο ειδικά για επιλογή επαγγελματικής κατεύθυνσης) βρίσκεται σε κατάσταση μη ισορροπίας και επιδιώκει την αποκατάσταση της νοητικής ισορροπίας.

Η διαδικασία λήψης απόφασης αρχίζει με κάποιο περιβαλλοντικό ερέθισμα, το οποίο φέρνει το άτομο σε κατάσταση μη ισορροπίας. Τότε ενεργοποιείται ο μηχανισμός αποκατάστασης της νοητικής ισορροπίας. Αρχικά, γίνεται έλεγχος για να διαπιστωθεί αν υπάρχει γνωστική ασυμφωνία. Αν δεν υπάρχει τότε η λήψη απόφασης είναι εύκολη. Αν όμως υπάρχει, τότε ενεργοποιείται το σύστημα επανεξέτασης και αναπροσαρμογής του ερεθίσματος των πληροφοριών για ανατροφοδότηση στην είσοδο και δημιουργία ενός σχεδίου δοκιμαστικής απόφασης. Μια σειρά τέτοιων διαδικασιών οδηγεί στην τελική ενέργεια που επαναφέρει την ισορροπία.

Σε καταστάσεις γνωστικής ασυμφωνίας τα άτομα αντιδρούν με ποικίλους τρόπους. Ο Hilton κάνει λόγο για τέσσερεις:

- προσωρινός συμβιβασμός με πιθανή αναβολή της απόφασης
- απόρριψη του ερεθίσματος λόγω σοβαρής ασυμφωνίας
- υπερίσχυση του ερεθίσματος και λήψη ευνοϊκής απόφασης
- τροποποίηση τόσο στοιχείων σχετικών με το ερέθισμα όσο και στοιχείων σχετικών με την αντίδραση ώστε να επέλθει ισορροπία.

B. 2. Το μοντέλο του Katz

Το μοντέλο που προτείνει ο Katz (1963) αναφέρεται ειδικά στη λήψη αποφάσεων σχετικών με τη σταδιοδρομία. Κατά τη διαδικασία λήψης απόφασης παίζουν ρόλο τρία κυρίως στοιχεία:

- σύστημα αξιών του ατόμου
- σύστημα πληροφοριών
- σύστημα πρόβλεψης των πιθανών εκβάσεων.

Το άτομο αξιολογεί και ιεραρχεί τις εναλλακτικές επιλογές λαμβάνοντας υπόψη την πιθανότητα επιτυχίας και την αξία που τους έχει προσδώσει. Καλύτερη λύση κρίνεται αυτή με τη μεγαλύτερη προσδοκώμενη αξία.

B. 3. Η θεωρία των Kaldor & Zytowsky

Η θεωρία αυτή (1969) ανήκει στις λογικο-οικονομικές θεωρίες λήψης απόφασης. Εστιάζεται κυρίως στη λήψη επαγγελματικών αποφάσεων. Οι ακόλουθοι παράγοντες επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης απόφασης:

- το σύστημα προτιμήσεων του ατόμου
- τα διαθέσιμα μέσα τη στιγμή της απόφασης
- ο βαθμός ικανοποίησης από κάθε πιθανή έκβαση.

Κατά τη διαδικασία λήψης απόφασης το άτομο συγκρίνει τα «εισερχόμενα» με τα «εξερχόμενα», συγκρίνει δηλ. το όφελος των αποτελεσμάτων με το κόστος επίτευξης τους. Έτσι, προκύπτει η καθαρή αξία κάθε εναλλακτικής επιλογής.

B. 4. Η θεωρία του Gati

Ο Gati (1986) διαμόρφωσε ένα μοντέλο λήψης αποφάσεων το οποίο ονόμασε «μοντέλο διαδοχικού αποκλεισμού». Για την ανάπτυξη της θεωρίας αυτής βασίστηκε στις απόψεις του Tversky για τον αποκλεισμό εναλλακτικών επιλογών με βάση κάποιες προδιαγραφές.

Σε κάθε εναλλακτική επιλογή υπάρχουν διάφορες ποιοτικές και ποσοτικές διαστάσεις. Το άτομο επιλέγει μια τέτοια διάσταση και τη μετατρέπει σε κριτήριο, σύμφωνα με το οποίο συγκρίνει τις διάφορες επιλογές μεταξύ τους. Έτσι με κριτήριο τη διάσταση αυτή το άτομο καταλήγει στον αποκλεισμό κάποιων επιλογών.

B. 5. Το μοντέλο του Gellat

Σύμφωνα με τον Gellat (1962) οι απαιτούμενες προϋποθέσεις για τη λήψη απόφασης είναι: ύπαρξη ενός ατόμου που πρέπει να πάρει κάποια απόφαση και ύπαρξη τουλάχιστον δύο εναλλακτικών επιλογών. Πολύ σημαντικός είναι ο ρόλος των πληροφοριών που έχει το άτομο στη διάθεση του.

Η διαδικασία λήψης απόφασης, σύμφωνα με το μοντέλο του Gellat έχει διάφορα στάδια:

- συλλογή των σχετικών πληροφοριών, εκτίμηση των πιθανών αποτελεσμάτων κάθε επιλογής και εκτίμηση της πιθανότητας να πραγματοποιηθούν,

- εκτίμηση του πόσο επιθυμητά είναι τα αποτελέσματα αυτά.
- κατάληξη σε μια απόφαση (τελική ή διερευνητική). Αν η απόφαση είναι διερευνητική τότε το άτομο αναζητά περισσότερες πληροφορίες και αρχίζει νέος κύκλος μέχρι να καταλήξει σε νέα απόφαση (τελική ή διερευνητική).

B. 6. Η θεωρία του Vroom

Ο Vroom (1964) πρότεινε ένα ιδιαίτερα σύνθετο μαθηματικο-στατιστικό μοντέλο λήψης επαγγελματικής απόφασης. Περιλαμβάνει δύο επιμέρους μοντέλα: το *μοντέλο του σθένους* και το *μοντέλο της δύναμης*. Γίνεται διάκριση μεταξύ προτίμησης, επιλογής και κατάληξης σε λύση. Πιο συγκεκριμένα:

- το άτομο προτιμά την επιλογή με το μεγαλύτερο «σθένος». Το σθένος είναι ο βαθμός επιθυμητότητας της επιλογής και προκύπτει από τη συνεκτίμηση των προβλεπόμενων αποτελεσμάτων και των αξιών του ατόμου.
- το άτομο επιλέγει τη λύση με τη μεγαλύτερη «δύναμη». Η δύναμη είναι οι «προσδοκίες», δηλ. οι πιθανότητες επιτυχίας κάθε εναλλακτικής επιλογής.
- το άτομο καταλήγει στη λύση με τις ρεαλιστικότερες πιθανότητες για επιτυχία.

B. 7. Η θεωρία των Tiedeman & O'Hara

Η θεωρία των Tiedeman & O'Hara (1963) αναφέρεται στη διαδικασία λήψης επαγγελματικής απόφασης. Η αρχική της μορφή διατυπώθηκε από τον Tiedeman το 1961.

Σύμφωνα με την θεωρία αυτή, η διαδικασία λήψης επαγγελματικής απόφασης περιλαμβάνει δύο κύρια στάδια:

Φάση προετοιμασίας. Περιλαμβάνει τα ακόλουθα υποστάδια:

- διερεύνηση (το άτομο συλλέγει πληροφορίες και εξετάζει τις εναλλακτικές λύσεις).
- αποκρυστάλλωση (το άτομο εστιάζει την προσοχή του σε μια ομάδα λύσεων).
- επιλογή (το άτομο επιλέγει συγκεκριμένη κατεύθυνση).
- διασάφηση (το άτομο οριστικοποιεί την επιλογή του και δημιουργεί σχέδιο δράσης).

Φάση υλοποίησης και προσαρμογής. Περιλαμβάνει τα ακόλουθα υποστάδια:

- είσοδος στο νέο επαγγελματικό / εκπαιδευτικό χώρο και προσπάθεια προσαρμογής.

- στάδιο αναμόρφωσης: Το άτομο, αφού νιώσει αποδεκτό, προσπαθεί να επηρεάσει το περιβάλλον του.
- στάδιο ολοκλήρωσης: Επιτυγχάνεται ισορροπία ανάμεσα στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος και τις επιθυμίες και ανάγκες του ατόμου.

Στη διαδικασία αυτή σημαντικό ρόλο παίζουν οι μηχανισμοί ταύτισης και διαφοροποίησης με πρόσωπα και απόψεις.

B. 8. Η θεωρία του Harren

Ο Harren (1979) βασίστηκε στη θεωρία των Tiedeman & O'Hara για να διαμορφώσει μια νέα θεωρία λήψης απόφασης, σύμφωνα με την οποία η διαδικασία λήψης απόφασης έχει τα ακόλουθα στάδια:

- Γνώση του εαυτού και γνώση του περιβάλλοντος.
- Σχεδιασμός, οργάνωση και υλοποίηση όλης της διαδικασίας λήψης απόφασης.
- Δέσμευση του ατόμου για την υλοποίηση της συγκεκριμένης επιλογής.
- Υλοποίηση της συγκεκριμένης επιλογής.

Ο Harren ασχολήθηκε και με τον τρόπο που λαμβάνουν αποφάσεις τα άτομα. Οι απόψεις του παρουσιάζονται πιο αναλυτικά στη συνέχεια.

Γ. Μορφές συμπεριφοράς κατά τη λήψη αποφάσεων

Αρκετοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί με τις μορφές συμπεριφοράς που εκδηλώνει το άτομο κατά τη διαδικασία λήψης απόφασης (λ.χ. Argotha, 1977· Gellat, 1989· Krumboltz et al., 1979).

Ένα από τα πιο ευρέως αναγνωρισμένα συστήματα ταξινόμησης των τρόπων λήψης απόφασης (Leong et al., 1987· Phillips et al., 1984· Phillips et al., 1985) πρότεινε ο Harren (1979), ο οποίος κάνει λόγο για τρία πρότυπα συμπεριφοράς που εμφανίζονται πιο συστηματικά στη λήψη αποφάσεων και σηματοδοτούν τρεις τρόπους λήψης απόφασης: τον *λογικό*, τον *διαισθητικό* και τον *εξαρτημένο*. Αυτοί οι τρόποι δείχνουν τον βαθμό στον οποίο το άτομο αναλαμβάνει προσωπική ευθύνη για τη λήψη απόφασης ή επιρρίπτει την ευθύνη στην τύχη ή στους άλλους και τον βαθμό στον οποίο χρησιμοποιεί λογικές αντί για συναισθηματικές στρατηγικές στη λήψη απόφασης.

- **Λογικός τρόπος:** Στηρίζεται στη λογική επεξεργασία. Τα άτομα αναλαμβάνουν την ευθύνη των πράξεων τους. Ενεργούν με βάση την προγενέστερη εμπειρία και συσχετίζουν τις εμπειρίες με πιθανές επιπτώσεις στο μέλλον. Οι ενέργειες τους είναι συνειδητές, αναζητούν πληροφορίες σχετικές με την απόφαση και δρουν υπεύθυνα (Δημητρόπουλος, 2003· Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1993). Αυτός ο τρόπος λήψης απόφασης λαμβάνει υπόψη τόσο τη διάσταση του εαυτού όσο και τη διάσταση του περιβάλλοντος. Μολονότι ο λογικός τρόπος θεωρείται ο καλύτερος τρόπος λήψης απόφασης, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η σημασία των συναισθημάτων των ατόμων αλλά και η σημασία που έχει για τα άτομα αυτά η γνώμη των άλλων.

Η διαδικασία λήψης απόφασης που βασίζεται στον λογικό τρόπο περιλαμβάνει τα ακόλουθα στάδια (Sidiroulou-Dimakakou et al, 2006):

- *Γνώση του προβλήματος:* Χρειάζεται σαφής προσδιορισμός της κατάστασης που απαιτεί τη λήψη απόφασης.
- *Συγκέντρωση σχετικών πληροφοριών:* Το άτομο πρέπει να αναζητήσει πληροφορίες από έγκυρες πηγές, να μιλήσει με άτομα που γνωρίζουν το θέμα κ.α. Στο τέλος του σταδίου αυτού πρέπει να έχει αποκτήσει γνώση τόσο σχετικά με τα χαρακτηριστικά του εαυτού του όσο και σχετικά με τον κόσμο της εργασίας.
- *Παραγωγή εναλλακτικών λύσεων:* Το άτομο βλέπει το θέμα από διάφορες οπτικές

γωνίες και δημιουργεί διάφορες εναλλακτικές επιλογές. Πρέπει να δώσει προσοχή στα παρακάτω στοιχεία: α) για την αξιολόγηση κάποιων από τις εναλλακτικές λύσεις ενδέχεται να χρειάζεται η συγκέντρωση περισσότερων πληροφοριών, β) ενδεχομένως κάποιες από τις επιλογές μπορούν να συνδυαστούν και γ) κάθε επιλογή θα έχει συγκεκριμένες συνέπειες.

- *Αξιολόγηση των εναλλακτικών επιλογών και δέσμευση σε μία:* Οι υπόλοιπες επιλογές θα διαγραφούν πρόσκαιρα και μερικές φορές μόνιμα.
- *Εφαρμογή:* Χρειάζεται βήμα προς βήμα προγραμματισμός των ενεργειών που πρέπει να γίνουν για την υλοποίηση της απόφασης και στη συνέχεια υλοποίηση των ενεργειών αυτών.
- *Αξιολόγηση:* Αν η πορεία δράσης που επέλεξε το άτομο δεν έχει τα προσδοκώμενα ή επιθυμητά αποτελέσματα, τότε πρέπει να επανεκτιμήσει τους στόχους του και τις εναλλακτικές του επιλογές.

- **Διαισθητικός τρόπος:** Στηρίζεται περισσότερο στη διαίσθηση και λιγότερο στη λογική. Οι αποφάσεις αυτού του τύπου είναι αυθόρμητες και απαιτούν λίγο χρόνο, λίγες πληροφορίες και ελάχιστο σχεδιασμό. Το άτομο χρησιμοποιεί τη φαντασία του και δίνει προσοχή στα παρόντα συναισθήματα (Frank, 1988). Ο διαισθητικός τρόπος λήψης απόφασης χαρακτηρίζεται από μικρή πρόβλεψη του μέλλοντος και έλλειψη αναζήτησης πληροφοριών και ορθολογικής αξιολόγησης των εναλλακτικών επιλογών. Οι διαισθητικές αποφάσεις είναι χρήσιμες σε επείγουσες ή απρόβλεπτες καταστάσεις και στις διαπροσωπικές σχέσεις (όπου υπάρχει αδυναμία πρόβλεψης των αντιδράσεων των άλλων). Δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται ως εύκολη λύση για να αποφύγει το άτομο τη συλλογή πληροφοριών.

- **Εξαρτημένος τρόπος:** Χρησιμοποιείται από άτομα που κατά τη λήψη αποφάσεων εξαρτώνται από τη γνώμη, τις επιθυμίες και τις προσδοκίες των άλλων. Υπάρχει άρνηση της προσωπικής ευθύνης και το άτομο την επιρρίπτει σε άλλους. Όμως, ακόμα και αν η λήψη απόφασης ανατεθεί σε άλλους, οι συνέπειες της απόφασης θα αφορούν το ίδιο το άτομο. Οι αποφάσεις αυτού του τύπου είναι εύκολες αφού απαιτούν απλή αποδοχή της επιλογής των άλλων. Είναι χρήσιμες για ζητήματα μικρής σημασίας, καθώς έτσι το άτομο εξοικονομεί χρόνο. Δεν πρέπει να

χρησιμοποιούνται ως εύκολη λύση για να αποφύγει το άτομο τη συλλογή πληροφοριών ή επειδή φοβάται να επιλέξει μόνο του.

Κατά τους Tiedeman & O'Hara (1963) η αποτελεσματικότητα μιας απόφασης εξαρτάται από τον βαθμό γνώσης του εαυτού και του περιβάλλοντος. Στη θεωρία τους κάνουν λόγο για τέσσερις τρόπους προσέγγισης της κατάστασης απόφασης: α) η αδυναμία γνώσης τόσο του εαυτού μας όσο και του περιβάλλοντος προκαλεί μια κατάσταση σύγχυσης (ή «παράλυσης») που καθιστά αδύνατη τη λήψη απόφασης, β) η γνώση του εαυτού σε συνδυασμό με την έλλειψη γνώσης του περιβάλλοντος οδηγεί σε διαισθητική απόφαση, γ) η έλλειψη γνώσης του εαυτού σε συνδυασμό με γνώση των συνθηκών του περιβάλλοντος οδηγεί σε εξαρτημένη απόφαση και δ) η γνώση τόσο του εαυτού όσο και του περιβάλλοντος συνδέεται με τη λογική απόφαση.

Δ. Το πρόγραμμα «Ανάπτυξη δεξιοτήτων λήψης εκπαιδευτικών & επαγγελματικών αποφάσεων»

Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του *Κέντρου Έρευνας & Αξιολόγησης στην Επαγγελματική Συμβουλευτική* του Τομέα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, η ερευνητική ομάδα του Κέντρου ανέπτυξε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα παρέμβασης για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων λήψης απόφασης σε μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Σκοπός του προγράμματος είναι η παροχή βοήθειας στους μαθητές ώστε να μπορούν να χρησιμοποιούν τις λογικές διαδικασίες κατά τη λήψη αποφάσεων και να κάνουν καλύτερες εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές. Πιο συγκεκριμένα, στοχεύει να βοηθήσει τους μαθητές στην αξιολόγηση των εναλλακτικών επιλογών με την εκμάθηση συγκεκριμένων τεχνικών λήψης απόφασης. Το πρόγραμμα είναι πρωτογενούς πρόληψης και απευθύνεται σε μαθητές Γ' Γυμνασίου και Α' Λυκείου. Επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένες τάξεις επειδή τότε καλούνται τα άτομα να πάρουν σημαντικές αποφάσεις που θα καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό την εκπαιδευτική και επαγγελματική τους πορεία. Ο ιδανικός αριθμός μαθητών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα είναι 8-12.

Για την ανάπτυξη του συγκεκριμένου προγράμματος η επιστημονική ομάδα βασίστηκε στη σύγχρονη βιβλιογραφία σχετικά με προγράμματα παρέμβασης στα σχολεία και έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη σύνδεση θεωρίας, έρευνας και πράξης. Σχεδιάστηκαν δραστηριότητες ειδικά για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και τις ανάγκες της ελληνικής αγοράς εργασίας (ενδεχομένως πρέπει να επανεξετάζονται κάθε 5-6 χρόνια ανάλογα με τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας), οι οποίες περιλαμβάνουν θέματα που άπτονται της καθημερινής ζωής των μαθητών. Πρέπει, επίσης, να τονιστεί ότι γίνεται αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του προγράμματος με τη χορήγηση ερωτηματολογίων στους μαθητές τόσο στην έναρξη όσο και στο τέλος του προγράμματος.

Το πρόγραμμα πρέπει να υλοποιείται σε κλίμα συνεργασίας, αμοιβαίας βοήθειας και δραστηριοποίησης. Οι μαθητές αλλά και ο σύμβουλος/εκπαιδευτικός αποκομίζουν πολύτιμες εμπειρίες. Μέσα από την κοινή προσπάθεια μαθαίνουν να σκέπτονται και να εκφράζονται, να επιλέγουν και να αποφασίζουν. Ιδιαίτερα σημαντικός για την επιτυχή εφαρμογή του προγράμματος είναι ο ρόλος του συμβούλου ή του εκπαιδευτικού που θα το εφαρμόσει. Το ενδιαφέρον και ο

ενθουσιασμός του έχουν μεγάλη επίδραση στους μαθητές. Πρέπει να κινείται με ευελιξία και να προσπαθεί να δημιουργήσει κλίμα φιλίας και εμπιστοσύνης. Η δημιουργικότητα και η φαντασία του ίδιου είναι στοιχεία που μπορούν να συμβάλλουν αποφασιστικά στην επιτυχία του προγράμματος. Πρέπει, όμως, να υπάρχει επίγνωση και των ορίων και δυνατοτήτων του. Σε περίπτωση που ο εκπαιδευτικός αντιληφθεί ότι αναφύονται ζητήματα ψυχικής υγείας, τα οποία δυσκολεύεται να χειριστεί, είναι απαραίτητο να αναζητηθεί η βοήθεια ενός ειδικού (λ.χ. σχολικού ψυχολόγου).

Το πρόγραμμα εφαρμόζεται από το σχολικό έτος 2006-2007 σε διάφορα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με πολύ ενθαρρυντικά αποτελέσματα. Εάν τα αποτελέσματα συνεχίσουν να είναι θετικά, το πρόγραμμα θα μπορούσε να αξιοποιηθεί από τους αρμόδιους φορείς και να οδηγήσει τόσο τους εκπαιδευτικούς όσο και τους επαγγελματίες του χώρου στη μελέτη και εφαρμογή νέων ιδεών και προσεγγίσεων σε θέματα επαγγελματικού προσανατολισμού.

E. Δομή του προγράμματος

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει 7 συναντήσεις διάρκειας μίας διδακτικής ώρας, μία φορά την εβδομάδα. Το περιεχόμενο των συναντήσεων είναι καθορισμένο και η δομή του είναι η ακόλουθη:

Συνάντηση 1^η: Ο σύμβουλος συζητά με τους μαθητές για τις σημαντικές αποφάσεις που καλούνται να πάρουν σε αυτή την ηλικία και την αναγκαιότητα ανάπτυξης δεξιοτήτων λήψης απόφασης. Στη συνέχεια τους εξηγεί τον σκοπό του προγράμματος. Κατόπιν, χορηγούνται στους μαθητές ειδικά ερωτηματολόγια, με τη βοήθεια των οποίων αξιολογούνται οι δεξιότητες λήψης απόφασης που διαθέτουν. Αυτά επαναχορηγούνται στην τελευταία συνάντηση ώστε να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα του προγράμματος. Ο σύμβουλος τους επισημαίνει ότι πρέπει να είναι ειλικρινείς, ενώ, κατά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων είναι διαθέσιμος για να λύνει τυχόν απορίες των μαθητών.

Συναντήσεις 2 – 4: Ακολουθείται η παρακάτω διαδικασία:

- Ο σύμβουλος παρουσιάζει μία τεχνική λήψης απόφασης που αποτελεί το στόχο της συνάντησης. Αυτού του είδους οι τεχνικές στοχεύουν να βοηθήσουν τους μαθητές να ακολουθήσουν τα βήματα που απαιτούνται για τη λήψη ορθών επαγγελματικών αποφάσεων.
- Στη συνέχεια, οι μαθητές χωρίζονται σε μικρές ομάδες (4-5 ατόμων) και τους χορηγούνται ειδικά σχεδιασμένες ασκήσεις, μέσα από τις οποίες καλούνται να εφαρμόσουν τις τεχνικές αυτές. Οι ασκήσεις έχουν τη μορφή σεναρίου με θέματα που αναφέρονται σε επιλογές σχετικές με τη σταδιοδρομία και, όπως προαναφέρθηκε, έχουν δημιουργηθεί ειδικά για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και τις ανάγκες της ελληνικής αγοράς εργασίας. Κάθε άσκηση παρουσιάζει ένα σενάριο για ένα μαθητή σε μια δεδομένη κατάσταση που απαιτεί τη λήψη απόφασης. Οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν ποια θα ήταν η καλύτερη λύση για το μαθητή αυτόν.
- Ακολουθεί συζήτηση. Η κάθε ομάδα μαθητών παρουσιάζει την επιλογή – «λύση» της άσκησης που θεωρεί καλύτερη. Στη συνέχεια ο σύμβουλος καθοδηγεί τους μαθητές στην λύση της άσκησης με τη χρήση της συγκεκριμένης τεχνικής που τους παρουσίασε.

Συναντήσεις 5 – 6: Σε γενικές γραμμές ακολουθείται η ίδια διαδικασία με τις συναντήσεις 2 – 4. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι δεν παρουσιάζονται στους μαθητές νέες τεχνικές λήψης απόφασης αλλά κάποια συνηθισμένα λάθη που γίνονται κατά τη λήψη αποφάσεων. Επίσης, κάθε άσκηση που δίνεται στους μαθητές έχει μεν τη μορφή σεναρίου για ένα μαθητή σε μια δεδομένη κατάσταση που απαιτεί τη λήψη απόφασης, αλλά στο σενάριο αυτό ο μαθητής έχει ήδη αποφασίσει. Οι ομάδες των μαθητών καλούνται να απαντήσουν αν συμφωνούν με την επιλογή του ή όχι και γιατί. Οι ασκήσεις αυτές δεν έχουν ως σκοπό οι μαθητές απλώς να αναγνωρίσουν το είδος του γνωστικού λάθους αλλά χρησιμοποιώντας κάποια από τις τεχνικές που έχουν ήδη διδαχτεί να βρουν, στη συνέχεια, την καλύτερη λύση.

Συνάντηση 7^η: Ο σύμβουλος συζητά με τους μαθητές την εμπειρία τους από την εφαρμογή του προγράμματος. Στη συνέχεια, επαναχορηγούνται στους μαθητές τα ειδικά ερωτηματολόγια ώστε να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα του προγράμματος.

Η ερευνητική ομάδα παρουσιάζει αναλυτικά τη δομή της κάθε συνάντησης στο σύμβουλο ή τον εκπαιδευτικό που θα εφαρμόσει το πρόγραμμα, ενώ κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό χορηγείται και στους μαθητές.

ΣΤ. Ερωτηματολόγια αξιολόγησης του προγράμματος

Για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του προγράμματος χρησιμοποιούνται τα ακόλουθα ερωτηματολόγια:

- Από το Ερωτηματολόγιο Επαγγελματικής Ανάπτυξης για σχολεία (*Career Development Inventory- School form –CDI*) χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Λήψης Απόφασης (*Decision Making Scale DM*)

Η Κλίμακα Λήψης Απόφασης (*DM Scale*) (Super et al, 1981 – μετάφραση και προσαρμογή στα ελληνικά από τον Ν. Δρόσο, μέλος της ερευνητικής ομάδας), περιέχει 20 ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής. Παρουσιάζονται καταστάσεις στις οποίες κάποιος μαθητής ή κάποια μαθήτρια καλείται να πάρει εκπαιδευτικές ή επαγγελματικές αποφάσεις. Το άτομο που συμπληρώνει το ερωτηματολόγιο καλείται να απαντήσει ποια πιστεύει ότι θα ήταν η καλύτερη απόφαση για αυτόν το μαθητή ή για αυτήν τη μαθήτρια. Για τη βαθμολόγηση του ερωτηματολογίου αθροίζονται οι σωστές απαντήσεις. Κατά τη στάθμιση του ερωτηματολογίου στον αμερικανικό πληθυσμό οι δείκτες αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας κυμαίνονταν από .53 έως .87 για την κλίμακα αυτή. Σε πρόσφατη έρευνα σε 306 Έλληνες και αλλοδαπούς μαθητές Γ' Γυμνασίου που φοιτούν σε ελληνικά σχολεία (Δρόσος, 2007) ο δείκτης αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας ήταν .76. Το Ερωτηματολόγιο Επαγγελματικής Ανάπτυξης για σχολεία (*CDI*) έχει ικανοποιητική εγκυρότητα περιεχομένου και εννοιολογικής κατασκευής (Thompson & Lindeman, 1984, Levinson et al, 1998).

- Ερωτηματολόγιο Σκέψεων για τη Σταδιοδρομία (*Career Thoughts Inventory - CTI*).

Το Ερωτηματολόγιο Σκέψεων για τη Σταδιοδρομία (Sampson, Peterson, Lenz, Reardon, & Saunders, 1996 - μετάφραση και προσαρμογή στα ελληνικά από τους Μ. Κασσωτάκη, Δ. Σιδηροπούλου-Δημακάκου & Π. Παπαδάκου) απευθύνεται σε μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, φοιτητές και ενήλικες και βοηθά στην αναγνώριση της φύσης των δυσλειτουργικών σκέψεων σχετικά με την επίλυση προβλημάτων και τη λήψη αποφάσεων αναφορικά με τη σταδιοδρομία. Περιλαμβάνει τις ακόλουθες τρεις υποκλίμακες: α) Σύγχυση στη λήψη αποφάσεων (*Decision Making Confusion – DMC*), η οποία αναφέρεται στην αδυναμία του ατόμου να θέσει σε εφαρμογή ή να διατηρήσει τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ως αποτέλεσμα αδύναμων συναισθημάτων του ή/και μιας έλλειψης κατανόησης για την ίδια τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, β) Άγχος Δέσμευσης (*Commitment Anxiety – CA*), η

οποία απεικονίζει την αδυναμία του ατόμου να δεσμευτεί σε μια συγκεκριμένη επιλογή σταδιοδρομίας και μια γενικευμένη ανησυχία για την έκβαση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, και γ) *Εξωτερική Σύγκρουση (External Conflict – EC)*, αναφέρεται στη δυσκολία να επιτευχθεί εξισορρόπηση ανάμεσα στη σημασία των απόψεων του ατόμου για τον εαυτό του και στη σημασία των αντίστοιχων απόψεων των σημαντικών άλλων, με συνέπεια την απροθυμία του ατόμου να αναλάβει την ευθύνη για τη λήψη αποφάσεων). Συνολικά περιλαμβάνει 48 ερωτήσεις τετράβαθμης κλίμακας. Οι δείκτες αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας κατά τη στάθμιση στον αμερικανικό πληθυσμό κυμαίνονταν από .93 έως .97 για ολόκληρο το ερωτηματολόγιο, από .90 έως .94 για την κλίμακα *Σύγχυση στη λήψη αποφάσεων*, από .79 έως .91 για την κλίμακα *Άγχος δέσμευσης* και από .74 έως .81 για την κλίμακα *Εξωτερικές συγκρούσεις*. Αντίστοιχα, κατά τη διερεύνηση της λειτουργικότητας του CTI σε ελληνικό πληθυσμό μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας για τη συνολική κλίμακα ήταν .906, ενώ για τις επί μέρους κλίμακες κυμαίνονταν από .764 έως .864 (Παπαδάκου, 2005).

Το *Ερωτηματολόγιο Σκέψεων για τη Σταδιοδρομία (CTI)* αξιολογεί την αντίληψη του ατόμου σχετικά με τις δυσκολίες που νιώθει ότι βιώνει κατά τη λήψη αποφάσεων και η *Κλίμακα Λήψης Απόφασης (DM Scale)* δείχνει εάν το άτομο χρησιμοποιεί το λογικό τρόπο λήψης απόφασης. Το παρόν πρόγραμμα φιλοδοξεί να υπάρξουν αλλαγές στους μαθητές και στα δύο αυτά χαρακτηριστικά.

Όπως προαναφέρθηκε, τα ερωτηματολόγια χορηγούνται στους μαθητές τόσο στην αρχή όσο και στο τέλος του προγράμματος για να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα του. Μεταξύ των δύο επιδόσεων μεσολαβούν τουλάχιστον 7 εβδομάδες, οπότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι η επίδραση της πρώτης μέτρησης στη δεύτερη είναι πολύ μικρή. Παράλληλα, το διάστημα αυτό είναι αρκετά μικρό ώστε οι ενδεχόμενες αλλαγές να μην μπορούν να αποδοθούν στη γενικότερη νοητική και συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών. Επίσης, η βαθμολογία στην Κλίμακα Λήψης Απόφασης του Ερωτηματολογίου Επαγγελματικής Ανάπτυξης (στην οποία οι μαθητές καλούνται να επιλέξουν τη σωστή απάντηση) δεν επηρεάζεται από το ενδεχόμενο οι μαθητές, γνωρίζοντας ότι συμμετείχαν σε πρόγραμμα ανάπτυξης δεξιοτήτων, να προσπαθούν να δώσουν την απάντηση που «πρέπει».

ΜΕΡΟΣ 2^ο

Περιεχόμενο του προγράμματος

Συνάντηση 1^η: Διαδικασία Λήψης Απόφασης

Σκοπός:

- Δημιουργία θετικού κλίματος – σπάσιμο του πάγου
- Διασάφηση των σκοπών και της χρησιμότητας του προγράμματος
- Παρουσίαση της διαδικασίας λήψης απόφασης
- Αξιολόγηση των δεξιοτήτων λήψης απόφασης των μαθητών (στο τέλος του προγράμματος γίνεται ξανά αξιολόγηση τους ώστε να είναι δυνατή η εκτίμηση της αποτελεσματικότητας του προγράμματος)

Απαιτούμενο υλικό:

- Διαδικασία λήψης απόφασης
- Ψυχομετρικά εργαλεία για την αξιολόγηση των δεξιοτήτων λήψης απόφασης των μαθητών

Διαδικασία:

Ο σύμβουλος / εκπαιδευτικός πρέπει να επισημάνει το γεγονός ότι συνήθως συναντούμε δυσκολίες κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων λόγω του πλήθους των παραγόντων που πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και να υπογραμμίσει τη σημασία της χρήσης λογικών μεθόδων κατά τη διαδικασία αυτή. Για να το πετύχει αυτό προτείνεται η ακόλουθη βιωματική άσκηση:

- Ο σύμβουλος / εκπαιδευτικός ζητά 3 ή 4 εθελοντές να τον βοηθήσουν σε ένα «πείραμα».
- Προσφέρει στους μαθητές αυτούς τρεις επιλογές: α) ένα είδος καραμέλες, β) ένα άλλο είδος καραμέλες και γ) μία σοκολάτα και καλεί τον κάθε μαθητή να αποφασίσει τι θέλει.
- Αφού ακούσει τις απαντήσεις των μαθητών αλλάζει τα δεδομένα (λ.χ. οι επιλογές περιορίζονται σε δύο: α) και τα δύο είδη καραμέλας μαζί και β) η σοκολάτα μόνη της) και ζητάει ξανά από τον κάθε μαθητή να αποφασίσει.
- Αφού ακούσει πάλι τις απαντήσεις των μαθητών αλλάζει ξανά τα δεδομένα (λ.χ. οι επιλογές γίνονται: α) δύο είδη καραμέλας και δύο ώρες παρακολούθηση

διδασκαλίας μαθηματικών και β) σοκολάτα και παρακολούθηση μιας ώρας διδασκαλίας αρχαίων) και ζητάει ξανά από τον κάθε μαθητή να αποφασίσει.

- Γίνεται συζήτηση σχετικά με το γιατί οι μαθητές έκαναν διαφορετικές επιλογές μεταξύ τους και γιατί κάποιες επιλογές διαφοροποιήθηκαν όταν υπήρξε αλλαγή στα δεδομένα. Αν δεν υπήρξε διαφοροποίηση η συζήτηση εστιάζεται στο γιατί συνέβη αυτό και στο γιατί θα μπορούσε να υπάρξει διαφοροποίηση.
- Η συζήτηση επεκτείνεται στις σημαντικές αποφάσεις που καλούνται να πάρουν οι μαθητές της ηλικίας αυτής και την αναγκαιότητα ανάπτυξης δεξιοτήτων λήψης απόφασης. Αφού σε μια απλή απόφαση (όπως το ποιο γλυκό θα φάει ο μαθητής) χρειάζεται να σταθμίσει πλήθος παραγόντων, όπως το τι του αρέσει, την ποσότητα, το κόστος κ.α., όταν πρέπει να πάρει μια εκπαιδευτική ή επαγγελματική απόφαση που θα επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό όλη του τη ζωή είναι λογικό να αισθάνεται μπερδεμένος.
- Γίνεται αναφορά στην ύπαρξη συγκεκριμένων τεχνικών λήψης απόφασης.
- Ο σύμβουλος / εκπαιδευτικός παρουσιάζει τη διαδικασία λήψης ορθολογικών αποφάσεων και ακολουθεί συζήτηση σχετική με τις ερωτήσεις που καλείται να απαντήσει το άτομο σε κάθε στάδιο της διαδικασίας αυτής.
- Δίνονται τα ψυχομετρικά εργαλεία στους μαθητές ώστε να αξιολογηθούν οι δεξιότητες λήψης απόφασης που διαθέτουν. Ο σύμβουλος / εκπαιδευτικός τους επισημαίνει ότι πρέπει να είναι ειλικρινείς. Κατά τη συμπλήρωση του είναι διαθέσιμος για να λύνει τυχόν απορίες των μαθητών.

Χρειάζεται να πάρουμε μια απόφαση. Τι κάνουμε;

- Προσπάθησε να δεις ποιο ακριβώς είναι το πρόβλημα.

Σκέψου τις παρακάτω ερωτήσεις:

- Ποιο είναι το πρόβλημα;
- Το πρόβλημα αυτό είναι δικό μου;
- Μπορώ να το λύσω; Είναι πραγματικά ανάγκη να το λύσω;
- Είναι αυτό το πραγματικό πρόβλημα ή υπάρχει κάποιο βαθύτερο πρόβλημα;
- Χρειάζεται το πρόβλημα να λυθεί τώρα ή μπορεί να λυθεί και αργότερα;
- Η επίλυσή του θα επηρεάσει κάτι που δεν πρέπει να αλλάξει;

Δώσε προσοχή στα ακόλουθα:

- Κάποιες φορές το πραγματικό πρόβλημα δε φαίνεται.
 - Μπορεί εύκολα να μπερδευτεί κανείς ψάχνοντας τις αιτίες του προβλήματος.
-
- Προσπάθησε να συγκεντρώσεις σχετικές πληροφορίες.
 - Ψάξε για πληροφορίες από έγκυρες πηγές.

- Μίλησε με άτομα που γνωρίζουν περισσότερα για το θέμα από εσένα.
- Δες τι είχε συμβεί παλιότερα σε αντίστοιχες καταστάσεις με την τωρινή.

➤ **Σκέψου διάφορες εναλλακτικές λύσεις.**

- Δες το πρόβλημα από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Ανακάλυψε μια προοπτική που δεν είχες σκεφτεί πριν.
- Η ανταλλαγή ιδεών με άλλους είναι πολύ χρήσιμη.
- Όταν καταγράφεις τις διάφορες εναλλακτικές λύσεις, να τις βλέπεις με ανοιχτό μυαλό.

Δώσε προσοχή στα παρακάτω:

- Για να αξιολογήσεις κάποιες από τις εναλλακτικές λύσεις μπορεί να χρειάζεσαι περισσότερες πληροφορίες.
- Κάποιες από τις εναλλακτικές λύσεις μπορούν να συνδυαστούν.
- Σκέψου τι αντιδράσεις θα προκαλέσει η κάθε εναλλακτική λύση.

➤ **Αξιολόγησε τις εναλλακτικές λύσεις**

- Αξιολόγησέ τις χωρίς προκαταλήψεις.
- Σκέψου όλα τα κριτήρια που έχεις θέσει.

- Ακόμη και αν μία απόφαση μπορεί να λύσει το πρόβλημα, μπορεί να μην προχωρήσει εάν δεν υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες ή εάν δημιουργεί νέα προβλήματα.

➤ **Εφάρμοσε τη λύση**

- Προγραμμάτισε βήμα προς βήμα τις ενέργειες που πρέπει να κάνεις για να λυθεί το πρόβλημα.

- Ενημέρωσε και προετοίμασε αυτούς που ενδιαφέρονται για σένα για την απόφασή σου.

- Πραγματοποίησε τις ενέργειες που απαιτούνται για την υλοποίηση της απόφασής σου.

- Εάν τα αποτελέσματα δεν είναι όπως τα ήθελες, σκέψου μήπως κάποια άλλη από τις εναλλακτικές λύσεις θα ήταν πιο αποτελεσματική.

Συνάντηση 2^η: Χρήση κριτηρίων

Σκοπός:

- Οι μαθητές να μπορούν να χρησιμοποιήσουν την *τεχνική των Κριτηρίων Επιλογής* (*Grid Analysis / Measured Criteria*) ώστε να παίρνουν καλύτερες αποφάσεις.

Απαιτούμενο υλικό:

- «Τι θέλουμε να πετύχουμε;»
- «Η περίπτωση του Πέτρου»
- «Η απόφαση της Γιάννας»

Διαδικασία: Ο σύμβουλος / εκπαιδευτικός παρουσιάζει την τεχνική των Κριτηρίων Επιλογής. Η τεχνική αυτή αποτελεί συνδυασμό των τεχνικών *Grid Analysis* και *Measured Criteria* (Mind tools, 2006) και είναι χρήσιμη όταν υπάρχει ένας αριθμός καλών εναλλακτικών επιλογών και πολλοί παράγοντες, τους οποίους πρέπει να λάβει υπόψη το άτομο. Περιλαμβάνει τα ακόλουθα βήματα:

- Κάνουμε μια λίστα με όσα θέλουμε να πετύχουμε με αυτή την απόφαση (με τα «κριτήρια» μας).
- Γράφουμε πόσο σημαντικό είναι για μας το κάθε ένα από αυτά τα κριτήρια (με βαθμολογία από το 1 έως το 10).
- Σε κάθε εναλλακτική απόφαση δίνουμε μια βαθμολογία ανάλογα με το πόσο ικανοποιεί το κάθε κριτήριο (με βαθμολογία από το 1 έως το 10).
- Πολλαπλασιάζουμε τη βαθμολογία που έχουμε δώσει στις εναλλακτικές αποφάσεις για το κάθε κριτήριο με τη βαθμολογία του πόσο σημαντικό είναι για μας το συγκεκριμένο κριτήριο.
- Προσθέτουμε τα αποτελέσματα των πολλαπλασιασμών για κάθε εναλλακτική απόφαση.
- Η εναλλακτική απόφαση με τη μεγαλύτερη συνολική βαθμολογία είναι η καλύτερη.

Έπειτα, οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων. Τους χορηγείται μια άσκηση λήψης απόφασης και τους δίνεται χρόνος να τη σκεφτούν. Η άσκηση παρουσιάζει ένα σενάριο για ένα μαθητή σε μια δεδομένη κατάσταση που απαιτεί τη λήψη απόφασης. Οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν ποια θα ήταν η

καλύτερη λύση για το μαθητή αυτόν. Ακολουθεί συζήτηση της κάθε ομάδας μαθητών (χωρίς τη συμμετοχή του συμβούλου). Στο τέλος κάθε ομάδα λέει την άποψη της και ακολουθεί συζήτηση (μέχρι το τέλος της συζήτησης ο σύμβουλος δεν έχει αποκαλύψει τη σωστή λύση, αλλά, αφού έχει κάθε ομάδα παρουσιάσει την άποψη της και τον τρόπο σκέψης της, καθοδηγεί τους μαθητές να βρουν τη σωστή λύση).

Στη συνέχεια, αν υπάρχει χρόνος, χορηγείται και δεύτερη άσκηση στους μαθητές. Σε διαφορετική περίπτωση η άσκηση δίνεται ως εργασία για το σπίτι (ο κάθε μαθητής δουλεύει μόνος του).

ΤΙ ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΠΕΤΥΧΟΥΜΕ ;

- Κάνουμε μια λίστα με όσα θέλουμε να πετύχουμε με αυτή την απόφαση (με τα «κριτήρια» μας).
- Γράφουμε πόσο σημαντικό είναι για μας το κάθε ένα από αυτά τα κριτήρια (με βαθμολογία από το 1 έως το 10).
- Σε κάθε εναλλακτική απόφαση δίνουμε μια βαθμολογία ανάλογα με το πόσο ικανοποιεί το κάθε κριτήριο (με βαθμολογία από το 1 έως το 10).
- Πολλαπλασιάζουμε τη βαθμολογία που έχουμε δώσει στις εναλλακτικές αποφάσεις για το κάθε κριτήριο με τη βαθμολογία του πόσο σημαντικό είναι για μας το συγκεκριμένο κριτήριο.
- Προσθέτουμε τα αποτελέσματα των πολλαπλασιασμών για κάθε εναλλακτική απόφαση.
- Η εναλλακτική απόφαση με τη μεγαλύτερη συνολική βαθμολογία είναι η καλύτερη.

Πίνακας 1. Κριτήρια επιλογής επαγγέλματος

Κριτήρια	Βαθμολογία (από 1 έως 10)

Πίνακας 2. Αξία των εναλλακτικών επιλογών (βαθμολογία από 1 έως 10)

Επιλογές / Κριτήρια	Κριτήριο 1	Κριτήριο 2	Κριτήριο 3	Κριτήριο 4	Κριτήριο 5	Κριτήριο 6
1 ^η επιλ.						
2 ^η επιλ.						
3 ^η επιλ.						
4 ^η επιλ.						

**Πίνακας 3. Αξία των εναλλακτικών επιλογών
[(βαθμολογία κριτηρίων x βαθμολογία πίνακα 2)]**

Επιλογές / Κριτήρια	Κριτήριο 1	Κριτήριο 2	Κριτήριο 3	Κριτήριο 4	Κριτήριο 5	Κριτήριο 6	Σύνολο
1 ^η επ.							
2 ^η επ.							
3 ^η επ.							
4 ^η επ.							

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ

Όνομα: Πέτρος.

Ηλικία: 15 ετών.

Τάξη: Γ' Γυμνασίου.

Περιοχή: Γκύζη.

Επάγγελμα πατέρα: Υδραυλικός. Οι δουλειές του πηγαίνουν καλά.

Η οικονομική κατάσταση της οικογένειας είναι πολύ καλή.

Επάγγελμα μητέρας: Οικιακά.

Αδέλφια: Δεν έχει.

Τι λένε οι γονείς: Θέλουν ο Πέτρος να γίνει δικηγόρος ή τουλάχιστον να μπει στο Πανεπιστήμιο. Οι ίδιοι δε σπούδασαν γιατί οι οικογένειες τους δεν είχαν αρκετά χρήματα.

Τι λένε οι φίλοι: Δεν έχει συζητήσει μαζί τους σχετικά με το μελλοντικό του επάγγελμα.

Ενδιαφέροντα: Του αρέσουν οι χειρονακτικές εργασίες, η μουσική, το ποδόσφαιρο, το μπάσκετ.

Σχολική βαθμολογία: Μαθηματικά 11, Φυσική και Χημεία 12, Αρχαία 12, Έκθεση και Νέα ελληνικά 11.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Βοηθάει τον πατέρα του στη δουλειά και τα καταφέρνει καλά. Παίζει ντραμς σε ερασιτεχνικό συγκρότημα. Παίζει μπάσκετ στην εφηβική ομάδα του τοπικού συλλόγου.

Αυτό που ενδιαφέρει περισσότερο τον Πέτρο είναι να βγάλει γρήγορα χρήματα γιατί θέλει να είναι οικονομικά ανεξάρτητος.

Έπειτα, θέλει να υπάρχει σχετικά σίγουρη και εύκολη επαγγελματική αποκατάσταση. Τέλος, θα προτιμούσε στη δουλειά του να αισθάνεται ότι βοηθάει τους άλλους. Επειδή θα πρέπει να αρχίσει φροντιστήρια, είναι χρήσιμο να αρχίσει να προσανατολίζεται σε κάποιο επάγγελμα. Ο Πέτρος, μετά από σκέψη, θεωρεί ως καλύτερες λύσεις τις εξής:

- Να προσπαθήσει να μπει στη Νομική και όσο θα είναι στη Νομική να δουλεύει σε εργασία μερικής απασχόλησης (λ.χ. delivery, σερβιτόρος) για να είναι οικονομικά ανεξάρτητος.
- Να ακολουθήσει το επάγγελμα του υδραυλικού που το ξέρει καλά και έχει σίγουρη επαγγελματική αποκατάσταση.
- Να προσπαθήσει να μπει στη Νοσηλευτική που έχει σχετικά καλή επαγγελματική αποκατάσταση. Επίσης είναι ένα επάγγελμα στο οποίο βοηθάς τους άλλους. Όσο θα είναι στη Νοσηλευτική θα δουλεύει σε εργασία μερικής απασχόλησης (λ.χ. delivery, σερβιτόρος) για να είναι οικονομικά ανεξάρτητος.
- Να μπει σε κάποια χαμηλόβαθμη σχολή (καθώς οι σχολικοί του βαθμοί είναι πολύ χαμηλοί) ώστε να ικανοποιηθούν οι γονείς του. Παράλληλα θα δουλεύει για να βγάζει χρήματα. Μετά αφού αποφοιτήσει θα δουλέψει στο αντικείμενο του πτυχίου του.

Ποια πιστεύετε ότι θα ήταν η καλύτερη επιλογή για τον Πέτρο;

Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΓΙΑΝΝΑΣ

Όνομα: Γιάννα.

Ηλικία: 15 ετών.

Τάξη: Γ' Γυμνασίου.

Περιοχή: Βριλήσσια

Επάγγελμα πατέρα: Γιατρός παθολόγος.

Επάγγελμα μητέρας: Έχει πεθάνει.

Αδέλφια: Δεν έχει.

Τι λένε οι γονείς: Ο πατέρας θέλει να γίνει η Γιάννα γιατρός και να πάρει το γραφείο του. Πιστεύει ότι μπορεί να περάσει σε μία από τις ιατρικές σχολές της Ελλάδας. Αν δεν τα καταφέρει σκοπεύει να τη στείλει σε κάποια ιατρική σχολή του εξωτερικού.

Τι λένε οι φίλοι: Οι φίλοι της λένε ότι μπορεί να μπει στην Ιατρική γιατί είναι πολύ καλή μαθήτρια, αλλά είναι κρίμα να μην ασχοληθεί με το σχεδιασμό κόμικς και γενικά με το σχέδιο.

Ενδιαφέροντα: κλασσική μουσική, χορός, σχεδιασμός κόμικς, λογοτεχνικά βιβλία, βιβλία ψυχολογίας, βιβλία φιλοσοφίας, βιβλία ιατρικής, βιβλία νομικής, πολιτικά θέματα, θέματα της επικαιρότητας κ.α.

Σχολική βαθμολογία: Είναι η καλύτερη μαθήτρια στην τάξη.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Σχολή μπαλέτου, μαθήματα πιάνου, μαθήματα κιθάρας, πρόεδρος του 15μελούς συμβουλίου, βόλτες με το αγόρι της.

Αυτό που ενδιαφέρει περισσότερο τη Γιάννα είναι να νιώθει ότι βοηθάει τους συνανθρώπους της. Επίσης, την ενδιαφέρει το επάγγελμα της να έχει κοινωνικό κύρος. Έπειτα, θέλει να υπάρχει σχετικά εύκολη επαγγελματική αποκατάσταση. Τέλος, την ενοχλεί που ο πατέρας της την πιέζει να γίνει γιατρός και του λέει συνεχώς ότι δεν είναι σίγουρη για το τι θέλει να κάνει.

Η Γιάννα, μετά από σκέψη, θεωρεί ως καλύτερες λύσεις τις εξής:

- Να προσπαθήσει να μπει στη Νοσηλευτική ώστε να πάει κόντρα στον πατέρα της. Παράλληλα η Νοσηλευτική έχει παραπλήσιο αντικείμενο με την Ιατρική και σχετικά εύκολη επαγγελματική αποκατάσταση. Όσο θα είναι φοιτήτρια θα συνεχίσει να σχεδιάζει κόμικς για τα διάφορα περιοδικά.
- Να προσπαθήσει να μπει στη Νομική που είναι μια σχολή που της αρέσει και έχει μεγάλο κύρος. Όσο θα είναι φοιτήτρια θα συνεχίσει να σχεδιάζει κόμικς για τα διάφορα περιοδικά.
- Να προσπαθήσει να μπει στην Ιατρική και όσο θα είναι φοιτήτρια να συνεχίσει να σχεδιάζει κόμικς για τα διάφορα περιοδικά.
- Να προσπαθήσει να μπει στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών (ή σε κάποια ιδιωτική σχολή σχεδίου) και να ασχοληθεί περισσότερο με το σχέδιο και τα κόμικς που της αρέσουν πολύ.

Ποια πιστεύετε ότι θα ήταν η καλύτερη επιλογή για τη Γιάννα;

Συνάντηση 3^η: Επιλογή μίας από πολλές ελκυστικές λύσεις

Σκοπός:

- Οι μαθητές να μπορούν να χρησιμοποιήσουν την *τεχνική της επιλογής μίας από πολλές ελκυστικές λύσεις (Buriden's Ass technique)* ώστε να παίρνουν καλύτερες αποφάσεις.

Απαιτούμενο υλικό:

- «Επιλογή ανάμεσα σε πολλές ελκυστικές λύσεις»
- «Η περίπτωση του Κων/νου»
- «Η απόφαση της Πωλίνας»
- «Το πρόβλημα της Βασιλικής»

Διαδικασία:

Ο σύμβουλος / εκπαιδευτικός παρουσιάζει την *τεχνική της επιλογής ανάμεσα σε ελκυστικές λύσεις (Buriden's Ass technique)* (Harris, 1998). Αυτή η μέθοδος λήψης απόφασης χρησιμοποιείται όταν αντιμετωπίζουμε δύο ή περισσότερες εναλλακτικές λύσεις που τις θεωρούμε εξίσου κατάλληλες.

- Κάνουμε έναν κατάλογο με όλες τις αρνητικές πλευρές και αδυναμίες κάθε απόφασης.
- Επιλέγουμε την εναλλακτική απόφαση με τις λιγότερες αρνητικές πλευρές.

Έπειτα, οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων (διαφορετικών από την προηγούμενη συνάντηση). Τους χορηγείται μια άσκηση λήψης απόφασης και τους δίνεται χρόνος να τη σκεφτούν. Η άσκηση παρουσιάζει ένα σενάριο για ένα μαθητή σε μια δεδομένη κατάσταση που απαιτεί τη λήψη απόφασης. Οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν ποια θα ήταν η καλύτερη λύση για το μαθητή αυτόν. Ακολουθεί συζήτηση της κάθε ομάδας μαθητών (χωρίς τη συμμετοχή του συμβούλου). Στο τέλος κάθε ομάδα λέει την άποψη της και ακολουθεί συζήτηση (μέχρι το τέλος της συζήτησης ο σύμβουλος δεν έχει αποκαλύψει τη σωστή λύση, αλλά, αφού έχει κάθε ομάδα παρουσιάσει την άποψη της και τον τρόπο σκέψης της, καθοδηγεί τους μαθητές να βρουν τη σωστή λύση).

Υπάρχουν πολλές εναλλακτικές λύσεις και μας αρέσουν όλες. Τι κάνουμε;

- Αυτή η μέθοδος λήψης απόφασης χρησιμοποιείται όταν αντιμετωπίζουμε δύο ή περισσότερες εναλλακτικές λύσεις που τις θεωρούμε εξίσου κατάλληλες.
- Κάνουμε έναν κατάλογο με όλες τις αρνητικές πλευρές και αδυναμίες κάθε απόφασης.
- Επιλέγουμε την εναλλακτική απόφαση με τις λιγότερες αρνητικές πλευρές.

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Όνομα: Κων/νος.

Ηλικία: 15.

Τάξη: Γ' Γυμνασίου.

Περιοχή: Δροσιά.

Επάγγελμα πατέρα: Αστυνομικός.

Επάγγελμα μητέρας: Δημόσιος Υπάλληλος.

Αδέλφια: έναν αδερφό, 17 ετών.

Τι λένε οι γονείς: Πιστεύουν ότι θα πρέπει να συνεχίσει τις σπουδές του στο Ενιαίο Λύκειο.

Τι λένε οι φίλοι: Οι δύο κολλητοί του φίλοι αποφάσισαν να γραφτούν σε ένα Τεχνικό Λύκειο και τον πιέζουν να τους ακολουθήσει.

Ενδιαφέροντα: Αθλητισμός, κατασκευές.

Σχολική βαθμολογία: Όλα τα μαθήματα κοντά στη βάση.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Βόλτες με τους φίλους του, παιχνίδια στον Η/Υ.

Στο σχολείο ο Κων/νος δεν τα πάει καλά. Δεν του αρέσει καθόλου το διάβασμα, ενώ αντίθετα του αρέσουν πολύ οι κατασκευές και ειδικότερα ότι έχει σχέση με τα αυτοκίνητα. Οι γονείς του θέλουν να συνεχίσει στο Ενιαίο Λύκειο, όπως ο αδερφός του, και να γίνει αστυνομικός, όπως ο πατέρας του. Τον Κων/νο τον γοητεύει ιδιαίτερα το επάγγελμα του αστυνομικού. Οι καθηγητές του τον προτρέπουν να πάει σε κάποιο Τεχνικό Λύκειο και στο μέλλον να

ασχοληθεί με τα αυτοκίνητα. Τεχνικό Λύκειο με την ειδικότητα που θέλει υπάρχει 6 χμ μακριά από το σπίτι του.

Ποια απόφαση θα ήταν η καλύτερη για τον Κων/νο;

Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΠΩΛΙΝΑΣ

Όνομα: Πωλίνα.

Ηλικία: 16.

Τάξη: Α' Λυκείου.

Περιοχή: Μαρούσι.

Επάγγελμα πατέρα: Δημόσιος Υπάλληλος.

Επάγγελμα μητέρας: Δημόσιος Υπάλληλος.

Αδέλφια: έναν αδερφό, 21 ετών φοιτητή ιατρικής.

Τι λένε οι γονείς: Δεν την πιέζουν για τίποτα. Πιστεύουν ότι πρέπει να αποφασίσει μόνη της τι θα κάνει.

Τι λένε οι φίλοι: Οι φίλοι της την προτρέπουν να σπουδάσει.

Ενδιαφέροντα: Της αρέσει το διάβασμα και ο αθλητισμός.

Σχολική βαθμολογία: Μαθηματικά 15, Φυσική και Χημεία 16, Αρχαία 14, Έκθεση και Νέα ελληνικά 15.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Γυμναστήριο, βόλτες με τις φίλες της.

Η Πωλίνα ενδιαφέρεται πολύ για τα ιατρικά επαγγέλματα και της αρέσει να προσφέρει στους άλλους. Επειδή οι βαθμοί της δεν είναι πολύ καλοί σκέφτεται να δώσει εξετάσεις για να μπει στη νοσηλευτική. Ωστόσο, οι γονείς της της είπαν ότι αν θέλει τόσο πολύ να γίνει γιατρός θα μπορούσαν να κάνουν οικονομία για να την στείλουν στο εξωτερικό. Η ιδέα του να σπουδάσει στο εξωτερικό την φοβίζει λίγο.

Ποια απόφαση θα ήταν η καλύτερη για την Πωλίνα;

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ

Όνομα: Βασιλική.

Ηλικία: 16.

Τάξη: Α' Λυκείου.

Περιοχή: Ψυχικό.

Επάγγελμα πατέρα: Πολιτικός Μηχανικός.

Επάγγελμα μητέρας: Δικηγόρος.

Αδέλφια: Δεν έχει.

Τι λένε οι γονείς: Θέλουν να γίνει δικηγόρος και να αναλάβει το γραφείο της μητέρας της.

Τι λένε οι φίλοι: Οι φίλοι της λένε ότι είναι πολύ καλή στο σχέδιο και στη ζωγραφική και ότι καλό θα ήταν να ασχοληθεί με αυτά.

Ενδιαφέροντα: Αθλητισμός, ζωγραφική-σχέδιο.

Σχολική βαθμολογία: Σε όλο το Γυμνάσιο είχε πολύ καλούς βαθμούς, στην Α' Λυκείου παρουσίασε μια σημαντική πτώση και όλοι οι βαθμοί της κυμαίνονται γύρω στο 15.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Γυμναστήριο, φοίτηση σε εργαστήριο ζωγραφικής.

Η Βασιλική είναι παιδί χωρισμένων γονιών. Έχει ιδιαίτερη αδυναμία στη μητέρα της με την οποία ζει μαζί και δεν θέλει να την στεναχωρεί. Η μητέρα της δηλώνει συνεχώς ότι η κόρη της θα ακολουθήσει τα βήματά της και φαίνεται ιδιαίτερα περήφανη γι' αυτό. Αναγνωρίζει, επίσης, το ταλέντο της στη ζωγραφική, αλλά της τονίζει ότι είναι μια ενασχόληση που δεν θα της αποφέρει

χρήματα. Η ίδια, δεν ενδιαφέρεται να κάνει ένα επάγγελμα που θα βγάζει πολλά λεφτά, αλλά που θα της αρέσει πολύ. Οι καθηγητές της στο εργαστήριο ζωγραφικής είναι ενθουσιασμένοι με το ταλέντο της και την προτρέπουν να σπουδάσει στη Σχολή Καλών Τεχνών.

Ποια απόφαση θα ήταν η καλύτερη για την Βασιλική;

Συνάντηση 4^η: Ανάγκη αλλαγών

Σκοπός:

- Οι μαθητές να μπορούν να χρησιμοποιήσουν την *τεχνική της «ανάγκης αλλαγών»* (*Cost/Benefit Analysis*) ώστε να παίρνουν καλύτερες αποφάσεις.

Απαιτούμενο υλικό:

- «Ανάγκη αλλαγών»
- «Το πρόβλημα της Μαίρης»
- «Το δίλημμα του Αντώνη»

Διαδικασία:

Ο σύμβουλος / εκπαιδευτικός παρουσιάζει την *τεχνική της «ανάγκης αλλαγών»* (*Cost/Benefit Analysis*). Η μέθοδος αυτή βοηθάει το άτομο να καταγράψει και να αξιολογήσει τα υπέρ και τα κατά μιας προτεινόμενης αλλαγής. Το άτομο πρέπει να δώσει προσοχή στα ακόλουθα σημεία:

- Τι θα χάσει με την αλλαγή;
- Τι θα κερδίσει από την αλλαγή;
- Τι το συμφέρει; Τα κέρδη είναι περισσότερα από όσα θα χάσει; Σε πόσο καιρό θα αρχίσει να βλέπει οφέλη από την αλλαγή;

Έπειτα, οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων (διαφορετικών από την προηγούμενη συνάντηση). Τους χορηγείται μια άσκηση λήψης απόφασης και τους δίνεται χρόνος να τη σκεφτούν. Η άσκηση παρουσιάζει ένα σενάριο για ένα μαθητή σε μια δεδομένη κατάσταση που απαιτεί τη λήψη απόφασης. Οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν ποια θα ήταν η καλύτερη λύση για το μαθητή αυτόν. Ακολουθεί συζήτηση της κάθε ομάδας μαθητών (χωρίς τη συμμετοχή του συμβούλου). Στο τέλος κάθε ομάδα λέει την άποψη της και ακολουθεί συζήτηση (μέχρι το τέλος της συζήτησης ο σύμβουλος δεν έχει αποκαλύψει τη σωστή λύση, αλλά, αφού έχει κάθε ομάδα παρουσιάσει την άποψη της και τον τρόπο σκέψης της, καθοδηγεί τους μαθητές να βρουν τη σωστή λύση).

Κάτι δεν πάει καλά. Πρέπει να κάνουμε κάποια αλλαγή ή όχι;

- Τι θα χάσουμε με την αλλαγή;
- Τι θα κερδίσουμε από την αλλαγή;
- Τι μας συμφέρει; Τα κέρδη είναι περισσότερα από όσα θα χάσουμε; Σε πόσο καιρό θα αρχίσουμε να βλέπουμε οφέλη από την αλλαγή;

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΜΑΙΡΗΣ

Όνομα: Μαίρη.

Ηλικία: 16.

Τάξη: Α' Λυκείου.

Περιοχή: Κυψέλη.

Επάγγελμα πατέρα: Δικηγόρος.

Επάγγελμα μητέρας: Φιλολόγος.

Αδέλφια: Μία αδελφή, 30 ετών, δασκάλα. Εργάζεται σε ιδιωτικό σχολείο.

Τι λένε οι γονείς: Θέλουν να γίνει η Μαίρη δικηγόρος και να πάρει το γραφείο του πατέρα της.

Τι λένε οι φίλοι: Οι φίλοι της λένε ότι της ταιριάζουν τα θεωρητικά επαγγέλματα (δικαστής, δικηγόρος, καθηγήτρια, δασκάλα, ψυχολόγος κ.α.)

Ενδιαφέροντα: Της αρέσει το διάβασμα (ιδιαίτερα τα μυθιστορήματα και τα βιβλία ψυχολογίας) και η κλασική μουσική.

Σχολική βαθμολογία: Είναι άριστη σε όλα τα μαθήματα.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Βόλτες με φίλους.

Στη Μαίρη αρέσει αρκετά το επάγγελμα του δικηγόρου και πιστεύει ότι μπορεί να τα καταφέρει σε αυτό. Έχει, λοιπόν, αποφασίσει να κατευθυνθεί σε αυτό. Γνώρισε, όμως, μια ψυχολόγο και θεωρεί ότι θα της ταιρίαζε και η εργασία του Ψυχολόγου. Έμαθε ποιο ακριβώς είναι το αντικείμενο των ψυχολόγων και είδε

ότι αυτό το επάγγελμα της αρέσει εξίσου με αυτό του δικηγόρου. Αναρωτιέται μήπως αντί για τη Νομική θα ήταν καλύτερα να κατευθυνθεί στη Ψυχολογία.

Τι πιστεύετε ότι θα ήταν καλύτερο για τη Μαίρη;

ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ ΤΟΥ ΑΝΤΩΝΗ

Όνομα: Αντώνης.

Ηλικία: 16 ετών.

Τάξη: Α Λυκείου.

Περιοχή: Γαλάτσι.

Επάγγελμα πατέρα: Φιλολόγος.

Επάγγελμα μητέρας: Δασκάλα.

Αδέλφια: Ένας αδελφός 12 ετών.

Τι λένε οι γονείς: Θέλουν να γίνει ο Αντώνης γιατρός. Αν δεν τα καταφέρνει στα θετικά μαθήματα, θέλουν να γίνει δικηγόρος.

Τι λένε οι φίλοι: Δεν το έχουν συζητήσει μαζί του.

Ενδιαφέροντα: Αθλητισμός, σκίτσο, ψυχολογία.

Σχολική βαθμολογία: 18–19 στα φιλολογικά μαθήματα, 14 στα θετικά μαθήματα.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Μπάσκετ, ποδόσφαιρο, σκιτσογραφία και σύντομες ιστορίες για περιοδικά, ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων, ανάγνωση βιβλίων ψυχολογίας.

Ο Αντώνης και οι γονείς του ξέρουν ότι η βαθμολογία του στα θετικά μαθήματα (φυσική, χημεία, μαθηματικά) δεν είναι αρκετά καλή. Πιστεύουν, όμως, ότι αυτό γίνεται γιατί ο ίδιος δεν προσπάθησε ποτέ να διαβάσει αυτά τα μαθήματα και ότι η κατάσταση μπορεί να βελτιωθεί με ιδιαίτερα μαθήματα. Στον Αντώνη δεν αρέσει ιδιαίτερα η Ιατρική. Ανάμεσα σε Ιατρική και

Νομική προτιμάει τη Νομική και γιατί του αρέσει λίγο περισσότερο ως αντικείμενο και γιατί η σχολή είναι 4 χρόνια (2 λιγότερα από την Ιατρική). Έτσι έχει ξεκινήσει την Α Λυκείου με την προοπτική να περάσει στη Νομική. Οι γονείς του ανυπομονούν να τον δουν δικηγόρο. Στον ίδιο, όμως, αρέσει πολύ περισσότερο η Ψυχολογία. Πιστεύει ότι αυτό είναι το επάγγελμα που του ταιριάζει. Αναρωτιέται μήπως πρέπει να προτιμήσει τις σχολές ψυχολογίας από τη Νομική.

Τι πιστεύετε ότι θα ήταν καλύτερο για τον Αντώνη;

Συνάντηση 5^η: Συνηθισμένα λάθη κατά τη λήψη αποφάσεων Α'

Σκοπός:

- Οι μαθητές να έχουν γνώση των πιο συνηθισμένων λαθών που γίνονται κατά τη λήψη αποφάσεων. Συγκεκριμένα, να έχουν γνώση της παγίδας «διατήρηση της παρούσας κατάστασης» και της παγίδας «δικαιολόγηση των ενεργειών που έχουμε κάνει ως τώρα» και να μπορούν να αναγνωρίσουν σε ποιες περιπτώσεις τέτοιου είδους παγίδες τους είχαν επηρεάσει.

Απαιτούμενο υλικό:

- «Η περίπτωση του Γιώργου»
- «Το πρόβλημα του Δημήτρη»

Διαδικασία:

Ο σύμβουλος / εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές δύο ακόμη ασκήσεις. Στα σενάρια αυτά ο μαθητής έχει ήδη αποφασίσει. Η ομάδα των μαθητών καλείται να απαντήσει αν συμφωνεί με την επιλογή του ή όχι και γιατί. Στη συζήτηση που ακολουθεί γίνεται παρουσίαση των δύο πιο συνηθισμένων λαθών κατά τη λήψη αποφάσεων: «διατήρηση της παρούσας κατάστασης» και «δικαιολόγηση των ενεργειών που έχουμε κάνει ως τώρα».

Διατήρηση της παρούσας κατάστασης: το άτομο έχει την τάση να κατευθύνεται σε ότι μοιάζει οικείο και σε επιλογές που απαιτούν τη μικρότερη δυνατή αλλαγή. Για να προστατεύσει τον εαυτό του από ενδεχόμενους κινδύνους, αποφεύγει οποιαδήποτε αλλαγή της παρούσας κατάστασης, ακόμη και αν φαίνεται ότι η αλλαγή θα βελτιώσει την κατάσταση.

Δικαιολόγηση των ενεργειών που έχουμε κάνει ως τώρα: όσο περισσότερα πράγματα έχουν ήδη γίνει υπέρ μιας επιλογής ή κατεύθυνσης τόσο δυσκολότερη είναι η αλλαγή κατεύθυνσης ή επιλογής.

Προσοχή: οι ασκήσεις με τις παγίδες δεν έχουν ως σκοπό οι μαθητές απλώς να αναγνωρίσουν το είδος του γνωστικού λάθους αλλά μετά χρησιμοποιώντας κάποια από τις τεχνικές που διδάχτηκαν να βρουν την καλύτερη λύση.

Ποια είναι τα πιο συνηθισμένα λάθη που γίνονται όταν πρέπει να ληφθεί μια απόφαση;

- Διατήρηση της παρούσας κατάστασης.
- Δικαιολόγηση των ενεργειών που έχουμε κάνει ως τώρα.
- Επιλεκτική έμφαση στις πληροφορίες που μας « βολεύουν».

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ

Όνομα: Γιώργος.

Ηλικία: 16 ετών.

Τάξη: Α' Λυκείου.

Περιοχή: Γαλάτσι.

Επάγγελμα πατέρα: Ιδιοκτήτης καφετέριας – μπαρ. Οι δουλειές πάνε πολύ καλά.

Επάγγελμα μητέρας: Δουλεύει στο μαγαζί του άντρα της.

Αδέλφια: Μία αδελφή 11 ετών.

Τι λένε οι γονείς: Ο Γιώργος θα αναλάβει το μαγαζί του πατέρα του.

Τι λένε οι φίλοι: Δεν το έχουν συζητήσει.

Ενδιαφέροντα: Ποδόσφαιρο, μπάσκετ, ηλεκτρονικοί υπολογιστές, βιντεοπαιχνίδια.

Σχολική βαθμολογία: Γύρω στο 16-17 σε όλα τα μαθήματα.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Ποδόσφαιρο, μπάσκετ, ηλεκτρονικοί υπολογιστές, βιντεοπαιχνίδια.

Οι γονείς του Γιώργου θεωρούν δεδομένο ότι ο γιος τους θα αναλάβει την καφετέρια – μπαρ. Έχουν συζητήσει μαζί του και συμφώνησαν ότι θα είναι καλύτερο να τελειώσει το Λύκειο και μετά να ασχοληθεί με το μαγαζί. Για τη δουλειά αυτή δε χρειάζεται να σπουδάσει και η επαγγελματική αποκατάσταση είναι εξασφαλισμένη. Στο Γιώργο, όμως, δεν αρέσει καθόλου η

δουλειά αυτή. Αντίθετα του αρέσουν πολύ οι ηλεκτρονικές υπολογιστές και θέλει να σπουδάσει πληροφορική. Στον τομέα αυτό υπάρχει αρκετά καλή επαγγελματική αποκατάσταση.

Τελικά αποφάσισε να ακολουθήσει την πορεία που είχε ήδη συμφωνήσει με τους γονείς του και να ασχοληθεί με το μαγαζί του πατέρα του.

Συμφωνείτε με την απόφασή του;

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ

Όνομα: Δημήτρης.

Ηλικία: 16,5 ετών.

Τάξη: Β' Λυκείου.

Περιοχή: Λ. Αλεξάνδρας.

Επάγγελμα πατέρα: Οικοδόμος.

Επάγγελμα μητέρας: Οικιακή βοηθός.

Αδέλφια: Ένας αδελφός, 23 ετών, απόφοιτος ΤΕΙ Πληροφορικής.

Δουλεύει σε ιδιωτική εταιρία. Μία αδελφή 15 ετών.

Τι λένε οι γονείς: Θέλουν ο γιος τους να σπουδάσει κάτι που να τον ενδιαφέρει.

Τι λένε οι φίλοι: Του λένε ότι είναι πολύ καλός στο ποδόσφαιρο και να ασχοληθεί με αυτό.

Ενδιαφέροντα: Ποδόσφαιρο, μπάσκετ, ηλεκτρονικοί υπολογιστές.

Σχολική βαθμολογία: Γύρω στο 15-16 σε όλα τα μαθήματα.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Παίζει ποδόσφαιρο και μπάσκετ, κάνει βόλτες με τους φίλους του και, τους τελευταίους μήνες, περνάει πολύ χρόνο με την κοπέλα του, τη Ντέπη.

Ο Δημήτρης ήθελε να ακολουθήσει τα βήματα του αδελφού του και να σπουδάσει Πληροφορική. Πριν τρεις μήνες, όμως, γνώρισε τη Ντέπη, 2 χρόνια μεγαλύτερη του, και δημιούργησαν δεσμό. Αυτή εργάζεται ως σερβιτόρα. Πριν δύο μήνες θέλησαν να νοικιάσουν σπίτι για να μείνουν μαζί και για αυτό ο Δημήτρης μάλωσε πολύ

με τους δικούς του. Αυτοί του είπαν ότι δεν έχουν πρόβλημα να έχει σχέση αλλά δε συμφωνούν με το να ζήσουν μαζί. Του είπαν ότι αν φύγει από το σπίτι θα πάψουν να του δίνουν χρήματα. Αυτός αποφάσισε να εγκαταλείψει τα σχέδια για σπουδές πληροφορικής και να αρχίσει να δουλεύει ως σερβιτόρος για να είναι οικονομικά ανεξάρτητος. Μένει πλέον μαζί της. Τώρα, ο Δημήτρης δεν περνάει καλά με τη Ντέπη και θέλει να χωρίσει. Αποφάσισε, όμως, να συνεχίσει να δουλεύει ως σερβιτόρος και να είναι με την κοπέλα γιατί, αλλιώς, θα είναι σα να παραδέχεται στους γονείς του ότι έκανε λάθος.

Συμφωνείτε με την απόφαση του αυτή;

Συνάντηση 6^η: Συνηθισμένα λάθη κατά τη λήψη αποφάσεων Β'

Σκοπός:

- Οι μαθητές να έχουν γνώση των πιο συνηθισμένων λαθών που γίνονται κατά τη λήψη αποφάσεων. Συγκεκριμένα, να έχουν γνώση της παγίδας «*επιλεκτική έμφαση στις πληροφορίες που μας βολεύουν*» και να μπορούν να αναγνωρίσουν σε ποιες περιπτώσεις τέτοιου είδους παγίδα τους είχε επηρεάσει.

Απαιτούμενο υλικό:

- «Το πρόβλημα της Σύλιας»

Διαδικασία:

Ο σύμβουλος (ή ο εκπαιδευτικός) δίνει στους μαθητές (αφού χωριστούν ξανά σε ομάδες των 4-5 ατόμων) μία ακόμη άσκηση. Στο σενάριο αυτό ο μαθητής έχει ήδη αποφασίσει. Η ομάδα των μαθητών καλείται να απαντήσει αν συμφωνεί με την επιλογή του ή όχι και γιατί. Στη συζήτηση που ακολουθεί γίνεται παρουσίαση ενός συνηθισμένου λάθους κατά τη λήψη αποφάσεων: «*επιλεκτική έμφαση στις πληροφορίες που μας βολεύουν*».

Επιλεκτική έμφαση στις πληροφορίες που μας βολεύουν: το άτομο έχει την τάση να αναζητά πληροφορίες που υποστηρίζουν τις υπάρχουσες απόψεις του και να αποφεύγει ή να μη δίνει σημασία σε πληροφορίες που έρχονται σε αντίθεση με τις απόψεις του. Επηρεάζεται, επίσης, και ο τρόπος με τον οποίο το άτομο ερμηνεύει τις πληροφορίες που λαμβάνει και, έτσι, δίνει έμφαση στις πληροφορίες υπέρ των απόψεων του και μικρή σημασία στις πληροφορίες ενάντια στις απόψεις του.

Το πρόγραμμα παρέχει επιπλέον ασκήσεις με «παγίδες» ώστε αν ο σύμβουλος / εκπαιδευτικός πιστεύει ότι χρειάζεται να μπορεί να πραγματοποιήσει και έβδομη συνάντηση.

Προσοχή: οι ασκήσεις με τις παγίδες δεν έχουν ως σκοπό οι μαθητές απλώς να αναγνωρίσουν το είδος του γνωστικού λάθους αλλά μετά χρησιμοποιώντας κάποια από τις τεχνικές που διδάχθηκαν να βρουν την καλύτερη λύση.

Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΣΥΛΙΑΣ

Όνομα: Σύλια.

Ηλικία: 15 ετών.

Τάξη: Γ' Γυμνασίου.

Περιοχή: Πανόρμου.

Επάγγελμα πατέρα: Φοροτεχνικός.

Επάγγελμα μητέρας: Διακοσμήτρια.

Αδέρφια: Είναι μοναχοπαιδί.

Τι λένε οι γονείς: Δε θέλουν να επηρεάσουν τις επιλογές της κόρης τους αλλά να αποφασίσει μόνη της.

Τι λένε οι φίλοι: Δεν έχει γίνει σχετική συζήτηση.

Ενδιαφέροντα: Μουσική, βόλτες.

Σχολική βαθμολογία: Γύρω στο 13.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Ακούει μουσική, κάνει βόλτες με φίλους.

Η Σύλια θέλει να γίνει γιατρός επειδή είναι γιατρός ο πατέρας της κολλητής της, της Γιώτας, και της αρέσει το γεγονός ότι όλοι τον σέβονται. Η Γιώτα της έχει πει ότι ο πατέρας της βγάζει πολλά λεφτά. Όταν η Σύλια πήγε σε Σύμβουλο Σταδιοδρομίας, αυτός της σχολίασε το γεγονός ότι με τη βαθμολογία της πολύ δύσκολα θα μπορούσε να μπει σε Ιατρική Σχολή. Επίσης, της πρότεινε να ψάξει λίγο περισσότερο τον εαυτό της γιατί τα διάφορα τεστ έδειξαν ότι έχει μια κλίση προς τα καλλιτεχνικά επαγγέλματα και όχι την

Ιατρική. Τέλος, την πληροφόρησε ότι θα είναι πολύ δύσκολο να βρει δουλειά ως γιατρός γιατί το επάγγελμα αυτό έχει κορεστεί (υπάρχουν πολύ περισσότεροι γιατροί από όσους χρειαζόμαστε). Τα ίδια είπε στη Σύλια και ένας ξάδελφος της που είναι στο 5^ο έτος της Ιατρικής. Η Σύλια θεώρησε ότι οι πληροφορίες αυτές δεν ήταν σωστές καθώς έβλεπε τον πατέρα της Γιώτας να βγάζει πολλά λεφτά και να έχει πολλή δουλειά. Έτσι αποφάσισε να προσπαθήσει να μπει στην Ιατρική Σχολή.

Συμφωνείτε με την απόφαση της;

Συνάντηση 7^η: Κλείσιμο των συναντήσεων

Σκοπός:

- Να γίνει κλείσιμο των συναντήσεων και να συζητηθεί η εμπειρία των μαθητών από το πρόγραμμα.
- Να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα του προγράμματος.

Απαιτούμενο υλικό:

- Ψυχομετρικά εργαλεία για την εκτίμηση των δεξιοτήτων λήψης απόφασης των μαθητών.

Διαδικασία:

Κάθε μαθητής μιλάει για την εμπειρία του από το πρόγραμμα και κατά πόσο πιστεύει ότι ωφελήθηκε. Ακολουθεί σχετική συζήτηση.

Τέλος, χορηγούνται στους μαθητές τα ψυχομετρικά εργαλεία για να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα του προγράμματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arroba, T. (1977). Styles of Decision Making and their use: An empirical study. *British Journal of Guidance and Counselling*, 5(2), 149-158.
- Butcher, K. (1997). Decision making in a team environment. *Library Administration & Management*, 11(4): 222 - 230.
- Crites, J., Savickas, M. (1995). *Career Maturity Inventory*. CA: McGraw-Hill/CTB.
- Δημητρόπουλος, Ε. (2003). *Αποφάσεις – λήψη αποφάσεων*. Εκδόσεις Γρηγόρη. Αθήνα.
- Δρόσος, Ν. (2007). Επαγγελματική ωριμότητα και επαγγελματικές φιλοδοξίες Ελλήνων και αλλοδαπών μαθητών Γ' Γυμνασίου που φοιτούν σε ελληνικά σχολεία. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής & Προσανατολισμού*, 80-81: 82-98.
- Δρόσος, Ν. & Τσίτσας, Γ. (2006). Η αξιολόγηση της Επαγγελματικής Ωριμότητας ως απαραίτητη προϋπόθεση για σωστό σχολικό και επαγγελματικό προσανατολισμό. *Φιλοσοφία και Παιδεία*, 39-40: 42-44.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Evanston: Row, Peterson.
- Frank, R. (1988). *Passions within Reason: The Strategic Role of the Emotions*. New York, NY: W. W. Norton.
- Gati, I. (1986). Making career decisions: A sequential elimination approach. *Journal of Counseling Psychology*, 33, pp 408-417.
- Gellat, A. (1962). Decision making. Conceptual frame of reference for counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 9, pp 240-245.
- Gellat, A. (1989). Positive uncertainty: A new decision making framework for counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 36: 252-256.
- Goldstein, W. and Hogarth, R. (eds.) (1997). *Research on Judgment and Decision Making: Currents, Connections, and Controversies*. Cambridge Series on Judgment and Decision Making. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harren, V. (1979). A model for career decision making for college students. *Journal of Vocational Behavior*, 14: 119-133.
- Harris, R. (1998). *Decision Making Techniques*, (Version Date: July 3, 1998). <http://www.virtualsalt.com/crebook6.htm>
- Heppner, P. P. (1988). *The Problem-Solving Inventory: Professional Manual*. CA: Consulting Psychologists Press.

-
- Hilton, T. (1962). Career decision making. *Journal of Counseling Psychology*, 9, 4.
 - Isaacson, L. & Brown, D. (1993). Career Information, career Counseling and career Development. Boston: Allyn and Bacon.
 - Katz, M. (1963). *Decisions and values. A rationale for secondary school guidance*. New York: CEEB.
 - Kaldor, D., & Zytowsky, D. (1969). A maximizing model of occupational decision making. *Personnel and Guidance Journal*, 47, 781-788.
 - Krumboltz, J., Scherba, D., Hamel, D., Mitchell, L., Rude, S., & Kinnier, R. (1979). *The effect of alternate career decision making strategies on the quality of resulting decisions. Final report*. Stanford. CA: Stanford University.
 - Leong, S., Leong, F., & Hoffman, M. (1987). Counseling expectations of rational, intuitive, and dependent decision makers. *Journal of Counseling Psychology*, 34 (3): 261-265.
 - Levinson, E., Ohler, D., Caswell, S., Kiewra, K. (1998). Six Approaches to the Career Maturity, *Journal of Counseling and Development*, 76: 475-482.
 - Mind Tools (retrieved in 2006). E-book , www.mindtools.com. Mind Tools Ltd, 126 Arthur Road, Wimbledon, London, SW19, 8AA.
 - Montgomery, H. and Svenson, O. (eds.) (1989). *Process Tracing Methods for Decision Making*. London: Wiley.
 - Παπαδάκου, Π. (2005). *Διερεύνηση αρνητικών σκέψεων σταδιοδρομίας μαθητών λυκείου με τη χρήση του Ερωτηματολογίου Σκέψεων Σταδιοδρομίας*. Διπλωματική εργασία στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός». Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας.
 - Phillips, S., Friedlander, M., Pazienza, N., & Kost, P. (1985). A factor analytic investigation of career decision making styles. *Journal of Vocational Behavior*, 26: 106-115.
 - Phillips, S., Pazienza, N., & Walsh, D. (1984). Decision making styles and progress in occupational decision making. *Journal of Vocational Behavior*, 25: 96-105.
 - Rosenhead, J. (1996). 'What's the Problem? An Introduction to Problem Structuring Methods',. *Interfaces*, 26(6): 117-131.

- Sampson, J. P., Peterson, G. W., Lenz, J. G., R. C., Reardon, & Saunders, D. E. (1996). *Career Thoughts Inventory: Professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1993). Ανάπτυξη της δεξιότητας λήψης απόφασης στα πλαίσια του σχολικού και επαγγελματικού προσανατολισμού. *Νέα Παιδεία*, 66: 23-33.
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ., Αργυροπούλου, Αικ., Αλεξανδρίδη, Χ., Δρόσος, Ν., & Μπίγγου, Ν. *Δίκτυα Σχολείων και Επαγγελματική Συμβουλευτική: Η εφαρμογή ενός Προγράμματος Ανάπτυξης Δεξιοτήτων Λήψης Απόφασης και Επίλυσης Προβλημάτων σε μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης*. Εισήγηση, 11^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας, Ρέθυμνο, Κρήτη, 18-22/4/2007.
- Sidiropoulou-Dimakakou, D., Argyropoulou, K., Drosos, N., Bigou, N., & Alexandridi, C. (2006). "Career Decision Making and Problem Solving Skills", ηλεκτρονική σελίδα του προγράμματος *CareerGUIDE for schools*: στον δικτυακό τόπο: <http://www.calt.insead.edu/LivingLab/CareerGuide/Wiki/index>
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ., & Δρόσος, Ν. (2008). Ανάπτυξη δεξιοτήτων λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων σε μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: Εφαρμογή πειραματικού προγράμματος παρέμβασης. *Νέα Παιδεία*, 125, 43-59.
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (2009). *Επαγγελματική αξιολόγηση: Τεστ και ερωτηματολόγια Επαγγελματικού Προσανατολισμού*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Super, D., Thompson, A., Lindeman, R., Jordaan, J., Myers, R. (1981), *The Career Development Inventory*, Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Super, D., Savickas, M., Super, C. (1996). The life-span, life-space approach to careers. In Brown, Brooks & Associates (Eds), *Career Choice & Development* (3rd ed., pp 121-178), San Francisco: Jossey Bass.
- Thompson, A., Lindeman, R. (1984), *Career Development Inventory: Volume 2: Technical manual*, Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press, Inc.
- Tiedeman, D., & O'Hara, R. (1963). *Career development, choice and adjustment*. New York: CEEB.
- Vroom, V. (1964). *Work and motivation*. New York: Wiley.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

Ασκήσεις Λήψης Απόφασης

(Υπάρχουν επιπλέον ασκήσεις/σενάρια, τα οποία μπορεί να αξιοποιήσει ο εκπαιδευτικός για την επίτευξη καλύτερης εμπέδωσης των τεχνικών λήψης απόφασης)

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ

Όνομα: Μαρία

Ηλικία: 16 ετών.

Τάξη: Α' Λυκείου.

Περιοχή: Χαλάνδρι.

Επάγγελμα γονέων: Έμποροι. Έχουν μαγαζί με ρούχα σε κεντρικό δρόμο της Αθήνας. Οι δουλειές τους πηγαίνουν πολύ καλά.

Αδέλφια: Δεν έχει.

Τι λένε οι γονείς: Θέλουν να αναλάβει την πετυχημένη οικογενειακή επιχείρηση.

Τι λένε οι φίλοι: Πιστεύουν ότι η Μαρία θα μπορούσε να τα καταφέρει να σπουδάσει και αφού τελειώσει τις σπουδές της να αναλάβει την επιχείρηση.

Ενδιαφέροντα: Της αρέσουν οι ξένες γλώσσες, η μουσική, το σινεμά, η λογοτεχνία, η μαγειρική.

Σχολική βαθμολογία: Μαθηματικά 13, Φυσική και Χημεία 13, Αρχαία 15, Έκθεση και Νέα ελληνικά 15.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Βοηθάει τους γονείς στη δουλειά και τα καταφέρνει καλά.

Αυτό που θέλει περισσότερο η Μαρία είναι να νιώθει ότι είναι δημιουργική, να κάνει πράγματα που την ευχαριστούν και που θα της επιφέρουν καλές χρηματικές απολαβές. Το μαγαζί που έχουν οι γονείς της το θεωρεί μια καλή οικονομική πηγή, αλλά πιστεύει

ότι το ωράριο είναι εξοντωτικό και δεν θα έχει πολύ ελεύθερο χρόνο να ασχοληθεί με άλλα πράγματα που την ενδιαφέρουν.

Μετά από σκέψη, θεωρεί ως καλύτερες λύσεις τις εξής:

- Να ξεκινήσει προετοιμασία για τις Πανελλήνιες εξετάσεις και να προσπαθήσει να μπει σε κάποιο τμήμα ξένης φιλολογίας (Αγγλική ή Γερμανική). Παράλληλα, θα μπορεί να κάνει κάποια ιδιαίτερα μαθήματα αγγλικών ή γερμανικών σε παιδιά κι έτσι να βγάζει κάποια χρήματα.
- Να προσπαθήσει να μπει σε κάποια σχολή για Μάγειρες που έχει καλή επαγγελματική αποκατάσταση και που θα μπορεί να εκφράζει τη δημιουργικότητά της. Στη συνέχεια θα ασχοληθεί μόνο με αυτό το αντικείμενο.
- Να ακολουθήσει το επάγγελμα των γονιών της που το ξέρει καλά και έχει καλές επαγγελματικές απολαβές.
- Να μην δώσει Πανελλήνιες εξετάσεις, αλλά να τελειοποιήσει τις ξένες γλώσσες που έχει μάθει (σε επίπεδο proficiency) και να κάνει κάποια ιδιαίτερα μαθήματα και παράλληλα να δουλεύει και στην οικογενειακή επιχείρηση.

Ποια απόφαση θα πρέπει να πάρει η Μαρία;

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΤΑΣΟΥ

Όνομα: Τάσος

Ηλικία: 16 ετών.

Τάξη: Α' Λυκείου.

Περιοχή: Χαλάνδρι.

Επάγγελμα πατέρα: παιδίατρος

Επάγγελμα μητέρας: Συνταξιούχος - τραπεζική υπάλληλος.

Αδέλφια: Μία αδερφή 13 ετών.

Τι λένε οι γονείς: Θέλουν να γίνει γιατρός και να αναλάβει το ιατρείο του πατέρα.

Τι λένε οι φίλοι: Πιστεύουν ότι ο Τάσος έχει ιδιαίτερη έφεση στο σχέδιο και θα του «πήγαινε» να γίνει αρχιτέκτονας.

Ενδιαφέροντα: Μουσική, σινεμά, σχέδιο, κατασκευές, σκι.

Σχολική βαθμολογία: Άριστος μαθητής.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Μέλος ομάδας σκι, μέλος μουσικού συγκροτήματος.

Ο Τάσος αγαπάει πολύ το σχέδιο και τις κατασκευές. Θέλει να κάνει σπουδές που θα τον οδηγήσουν σε ένα επάγγελμα με εύκολη αποκατάσταση και από το οποίο θα βγάζει πολλά χρήματα. Έχει μεγάλη αδυναμία στους γονείς του και δεν θέλει να τους πηγαίνει κόντρα. Επιπλέον, έχει, μέσω του πατέρα του, αγαπήσει την ιατρική και ξέρει ότι μπορεί να τα καταφέρει να εισαχθεί σε μία ιατρική σχολή. Δε νομίζει, ωστόσο, ότι θα μπορεί να δουλέψει με παιδιά.

Ο καιρός έφτασε και πρέπει να αποφασίσει τι θα κάνει. Μετά από σκέψη, θεωρεί ως καλύτερες λύσεις τις εξής:

- Να προσπαθήσει να εισαχθεί στην αρχιτεκτονική σχολή ή σε κάποια σχολή που θα έχει σχέση με σχέδιο. Η απόφαση αυτή θα στεναχωρήσει τους γονείς του, αλλά θα προσπαθήσει να τους εξηγήσει ότι η ζωή είναι δική του.
- Να κάνει το χατίρι των γονιών του και να μπει στην ιατρική και στο μέλλον να αναλάβει το ιατρείο του πατέρα.
- Να προσπαθήσει να μπει στην ιατρική, αλλά να κάνει άλλη ειδικότητα, όχι παιδιατρική. Με τη βοήθεια του πατέρα του θα ανοίξει στο μέλλον το δικό του ιατρείο.
- Να προσπαθήσει να εισαχθεί στην αρχιτεκτονική σχολή ή σε κάποια σχολή που θα έχει σχέση με σχέδιο, χωρίς να ενημερώσει τους γονείς του.

Ποια απόφαση θα πρέπει να πάρει ο Τάσος;

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Όνομα: Αλέξανδρος.

Ηλικία: 16.

Τάξη: Α' Λυκείου.

Περιοχή: Μελίσσια.

Επάγγελμα πατέρα: Δικηγόρος.

Επάγγελμα μητέρας: Δημόσιος Υπάλληλος.

Αδέρφια: Δύο αδελφές, 27 και 26 ετών αντίστοιχα. Η πρώτη είναι ψυχολόγος κι έχει δικό της γραφείο. Η δεύτερη είναι φιλόλογος, δουλεύει σε κάποιο φροντιστήριο και παράλληλα κάνει μεταπτυχιακό.

Τι λένε οι γονείς: Θέλουν να ακολουθήσει σπουδές που θα τον οδηγήσουν σε επαγγέλματα που έχουν σχέση με την Πληροφορική επειδή γνωρίζουν ότι έχουν καλή επαγγελματική αποκατάσταση.

Τι λένε οι φίλοι: Οι φίλοι του λένε ότι μπορεί να τα καταφέρει στα επαγγέλματα που σχετίζονται με την Πληροφορική, αλλά ότι του ταιριάζουν πολύ και τα θεωρητικά επαγγέλματα (δικαστής, δικηγόρος, καθηγητής κ.α.)

Ενδιαφέροντα: Του αρέσει το διάβασμα και ο Η/Υ.

Σχολική βαθμολογία: Είναι άριστος σε όλα τα μαθήματα.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Μέλος ομάδας μπάσκετ και ποδοσφαίρου.

Ο Αλέξανδρος θέλει να αποφασίσει ποια κατεύθυνση σπουδών θα επιλέξει (θεωρητική ή τεχνολογική). Είναι καλός σε όλα τα

μαθήματα, αλλά νιώθει τον εαυτό του καλύτερο στα θεωρητικά. Ωστόσο, τον επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό ο καθηγητής του της Φυσικής που του λέει ότι είναι πολύ καλός μαθητής και ότι θα έπρεπε να ακολουθήσει τεχνολογική κατεύθυνση.

Ποια απόφαση θα ήταν η καλύτερη για τον Αλέξανδρο;

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΣ

Όνομα: Παναγιώτα.

Ηλικία: 17 ετών.

Τάξη: Α' Λυκείου.

Περιοχή: Μαρούσι.

Επάγγελμα πατέρα: Δημόσιος Υπάλληλος

Επάγγελμα μητέρας: Δημόσιος Υπάλληλος

Αδέλφια: Μία αδελφή 12 ετών.

Τι λένε οι γονείς: Η Παναγιώτα θα πρέπει να «βουλευτεί» σε κάποια θέση στο Δημόσιο.

Τι λένε οι φίλοι: Δεν το έχουν συζητήσει.

Ενδιαφέροντα: Σινεμά, λογοτεχνία.

Σχολική βαθμολογία: Γύρω στο 16-17 σε όλα τα μαθήματα.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Ξένες γλώσσες, βόλτες με τους φίλους της

Η Παναγιώτα έχει συζητήσει με τους γονείς της και εκείνοι της είπαν ότι θα είναι καλύτερο να τελειώσει το Λύκειο με έναν καλό βαθμό και μετά να προσπαθήσουν ώστε να μπει σε κάποια θέση στο δημόσιο. Η Παναγιώτα είχε αρχικά συμφωνήσει. Στην πορεία η Παναγιώτα κατάλαβε ότι δεν θα της άρεσε καθόλου να είναι συνέχεια πίσω από ένα γραφείο και να δουλεύει εκεί. Ήθελε μια δουλειά στην οποία να νιώθει ότι κάνει κάτι δημιουργικό. Επίσης, ήθελε πολύ να μπει στο Πανεπιστήμιο και να μάθει περισσότερα

πράγματα. Άρχισε να ψάχνει τις διάφορες σχολές για να δει ποια της ταιριάζει.

Όταν έφτασε ο καιρός που θα έπρεπε να πάρει την τελική απόφαση, δήλωσε σε όλους ότι τελικά αποφάσισε να ακολουθήσει την πορεία που είχε ήδη συμφωνήσει με τους γονείς της και να μην δώσει Πανελλήνιες.

Συμφωνείτε με την απόφαση της;

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΣΠΥΡΟΥ

Όνομα: Σπύρος.

Ηλικία: 16,5 ετών.

Τάξη: Β' Λυκείου.

Περιοχή: Πειραιάς.

Επάγγελμα πατέρα: Δικηγόρος.

Επάγγελμα μητέρας: Δικηγόρος.

Αδέλφια: Δεν έχει.

Τι λένε οι γονείς: Θέλουν ο γιος τους να γίνει δικηγόρος για να συνεχίσει τη δική τους πετυχημένη πορεία.

Τι λένε οι φίλοι: Δεν το έχει συζητήσει.

Ενδιαφέροντα: Πόλο, μπάσκετ, ηλεκτρονικοί υπολογιστές.

Σχολική βαθμολογία: Γύρω στο 16 σε όλα τα μαθήματα.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Παίζει πόλο και μπάσκετ σε ομάδες.

Στο Σπύρο δεν άρεσε κανένα επάγγελμα περισσότερο από τα άλλα. Οι γονείς του αποφάσισαν, επειδή οι βαθμοί του δεν είναι πολύ καλοί, να σπουδάσει Νομικά στο εξωτερικό. Για τον λόγο αυτό έψαξαν πολλά πανεπιστήμια του εξωτερικού που προσέφεραν σπουδές στα νομικά, ταξίδεψαν δύο φορές στην Αγγλία για να τα επισκεφθούν από κοντά. Αφού έγιναν όλα αυτά, όμως, επισκέφθηκε το σχολείο του Σπύρου μια ψυχολόγος για να μιλήσει για το επάγγελμα της. Ο Σπύρος ενθουσιάστηκε από τις λεπτομέρειες που έμαθε και που αφορούσαν το επάγγελμα του ψυχολόγου και σκέφτηκε πως θα του άρεσε να το ακολουθήσει. Δεν

ανακοίνωσε τις σκέψεις του σε κανένα. Έψαξε μόνος του πληροφορίες για το τι ακριβώς κάνει ένας ψυχολόγος και αγόρασε διάφορα βιβλία ψυχολογίας. Σιγουρεύτηκε ότι αυτό το επάγγελμα του άρεσε πολύ και πιστεύει ότι του ταιριάζει. Τελικά, όμως αποφάσισε πως θα κάνει αυτό που είχε συμφωνήσει αρχικά με τους γονείς του γιατί έτσι έπρεπε.

Συμφωνείτε με την απόφαση του αυτή;

Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΦΩΤΕΙΝΗΣ

Όνομα: Φωτεινή.

Ηλικία: 16 ετών.

Τάξη: Α' Λυκείου.

Περιοχή: Καλλιθέα.

Επάγγελμα πατέρα: Μηχανικός Η/Υ.

Επάγγελμα μητέρας: Ιδιοκτήτρια ξενοδοχείου στην Κρήτη.

Αδέλφια: έναν αδερφό 12 ετών.

Τι λένε οι γονείς: Δε θέλουν να επηρεάσουν τις επιλογές της.

Τι λένε οι φίλοι: Δεν έχει γίνει σχετική συζήτηση.

Ενδιαφέροντα: Σινεμά, μουσική, τραγούδι.

Σχολική βαθμολογία: Γύρω στο 13 σε όλα τα μαθήματα.

Εξωσχολικές δραστηριότητες: Βόλτες με τους φίλους της.

Η Φωτεινή θέλει να γίνει δικηγόρος. Της αρέσει να παρακολουθείται ταινίες που έχουν σχέση με δικηγόρους και δικαστήρια. Επιπλέον, έχει διαπιστώσει και από κάποιους φίλους των γονιών της που είναι δικηγόροι ότι κερδίζουν αρκετά χρήματα και επιπλέον είναι ένα επάγγελμα κύρους. Δεν ξέρει με τι ακριβώς ασχολείται ένας δικηγόρος, αλλά τη γοητεύει ιδιαίτερα η αίγλη που συνοδεύει το επάγγελμα αυτό. Είναι ιδιαίτερα κοινωνική και καλή χειρίστρια του λόγου. Οι γονείς της την έφεραν σε επαφή με τους φίλους τους δικηγόρους κι εκείνοι της εξήγησαν πόσο δύσκολα είναι τα πράγματα για τους νέους δικηγόρους. Επιπλέον, η σύμβουλος ΣΕΠ του σχολείου της την πληροφόρησε ότι το επάγγελμα του

δικηγόρου δεν έχει μεγάλη απορρόφηση και ότι οι βαθμοί που έχει δεν είναι αρκετά υψηλοί ώστε να τα καταφέρει να εισαχθεί στη Νομική. Έκανε, μάλιστα, και μια σειρά από τεστ ενδιαφερόντων, αλλά δεν σημείωσε υψηλό ενδιαφέρον στις ασχολίες που σχετίζονται με το επάγγελμα του δικηγόρου. Εκείνη, ωστόσο, αποφάσισε να δώσει εξετάσεις με σκοπό να μπει στη Νομική.

Συμφωνείτε με την απόφαση της;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

Λύσεις των ασκήσεων

Ασκήσεις Λήψης Απόφασης

Ο σύμβουλος δεν πρέπει να εστιάζεται τόσο στην επιλογή που έκανε η κάθε ομάδα μαθητών αλλά στον τρόπο σκέψης που οδήγησε στην επιλογή αυτή. Ιδιαίτερα πρέπει να σταθεί στο κατά πόσο χρησιμοποιήθηκε η τεχνική που είχαν κληθεί οι μαθητές να εφαρμόσουν.

Παρακάτω παρουσιάζονται οι «καλύτερες» λύσεις για κάθε άσκηση (χωρίς να αποκλείεται η δυνατότητα να γίνει αποδεκτή και μια άλλη λύση αν έχει στηριχθεί με λογικά επιχειρήματα):

- Η περίπτωση του Πέτρου: να ακολουθήσει το επάγγελμα του υδραυλικού.
- Η απόφαση της Γιάννας: να προσπαθήσει να μπει στην Ιατρική.
- Η περίπτωση της Μαρίας: να ξεκινήσει προετοιμασία για τις Πανελλήνιες εξετάσεις και να προσπαθήσει να μπει σε κάποιο τμήμα ξένης φιλολογίας (κάνοντας παράλληλα ως φοιτήτρια ιδιαίτερα μαθήματα σε παιδιά) ή να μη δώσει Πανελλήνιες αλλά να τελειοποιήσει τις ξένες γλώσσες που έχει μάθει, να κάνει έπειτα ιδιαίτερα σε παιδιά και, παράλληλα, να δουλεύει στην οικογενειακή επιχείρηση.
- Το πρόβλημα του Τάσου: να προσπαθήσει να εισαχθεί στην Αρχιτεκτονική (εξηγώντας στους γονείς του ότι η ζωή είναι δική του).
- Η περίπτωση του Κων/νου: Τεχνικό Λύκειο.
- Το πρόβλημα της Βασιλικής: Σχολή Καλών Τεχνών.
- Το πρόβλημα του Αλέξανδρου: ανάλογα με τη συλλογιστική πορεία των μαθητών.
- Η απόφαση της Πωλίνας: Νοσηλευτική.
- Το πρόβλημα της Μαίρης: Νομική.
- Το δίλημμα του Αντώνη: Ψυχολογία.

Στις ασκήσεις με τα «λάθη» οι μαθητές καλούνται αφού αναγνωρίσουν το είδος της παγίδας να προτείνουν κάποια λύση για το πρόβλημα. Σε αυτή την προσπάθεια θα χρησιμοποιήσουν κάποια από τις τεχνικές που διδάχτηκαν. Ο σύμβουλος πρέπει να αξιολογήσει όλες τις προτεινόμενες (από τους μαθητές) λύσεις και να δει ποιες από αυτές έχουν δημιουργηθεί με τη χρήση λογικών διαδικασιών. Όλες οι λύσεις που στηρίζονται σε λογικά επιχειρήματα γίνονται αποδεκτές.

Παρακάτω παρουσιάζονται κάποιες «υποδειγματικές λύσεις» των ασκήσεων.

Ενδεικτική επίλυση παραδειγμάτων

Πριν προχωρήσουμε, είναι σημαντικό να επισημάνουμε τα εξής: δεν πρέπει να αναμένουμε πλήρη ταύτιση της πορείας της συλλογιστικής των μαθητών με την προτεινόμενη από εμάς. Στόχος των ασκήσεων είναι να γίνει μία πρώτη επαφή-τριβή των μαθητών με τις τεχνικές και να κινητοποιηθεί η σκέψη και ο προβληματισμός τους προς τις ενδεικνυόμενες κατευθύνσεις για τη λήψη απόφασης. Προσδοκούμε οι μαθητές να μπορούν να θέτουν σε εφαρμογή την κατά περίπτωση υπό εξέταση τεχνική.

(2^η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ-Η περίπτωση του Πέτρου)

Τα κριτήρια που θέτει ο ίδιος ο Πέτρος ως πιο σημαντικά για τη λήψη της απόφασής του

θα εξαχθούν από το τμήμα εκείνο του σεναρίου όπου αναφέρεται το τι ενδιαφέρει και το τι πιθανώς επηρεάζει την απόφαση του Πέτρου:

<i>Κριτήρια</i>	<i>Βαθμοί</i>
1. Οικονομική ανεξαρτησία –γρήγορα χρήματα.	9
2. Βέβαιη και εύκολη επαγγελματική αποκατάσταση.	8
3. Χειρωνακτική εργασία.	8
4. Προσφορά-Βοήθεια στους άλλους.	7
5. Επιθυμία γονέων.	7

Δίπλα σε κάθε κριτήριο οι μαθητές θα πρέπει να συμφωνήσουν σε μία βαθμολογία από το 1 έως το 10 αναλόγως με το πόσο σημαντικό αξιολογείται ότι είναι το συγκεκριμένο κριτήριο για τον Πέτρο. Στο σενάριο δεν είναι ίσως ξεκάθαρη η αξιολογική διαβάθμιση των κριτηρίων όπως τα αντιλαμβάνεται ο Πέτρος. Θα μπορούσαν οι μαθητές εδώ να κινηθούν κατά την κρίση τους πιο ελεύθερα ή να θεωρήσουν τη **σειρά παρουσίασης** των ενδιαφερόντων στο σενάριο (συμπίπτει περίπου με τη σειρά παράθεσής τους στην προηγούμενη λίστα) ως **σειρά**

προτίμησης-προτεραιότητας. Κατά συνέπεια, μία πιθανή βαθμολογία φαίνεται στον πίνακα που προηγήθηκε.

Έπειτα αναμένουμε να ακολουθήσουν παρόμοια πορεία και σχετικά με τις εναλλακτικές λύσεις. (Δημιουργία συνοπτικής λίστας με αντίστοιχη βαθμολογία). **Η βαθμολογία που θα δώσουν σε κάθε εναλλακτική θα πρέπει να στηρίζεται στο κατά πόσο αυτή ικανοποιεί κάθε ένα από τα κριτήρια** (Δηλαδή εν προκειμένω πέντε διαφορετικοί βαθμοί):

Εναλλακτικές Λύσεις	Χρήματα	Αποκατάσταση	Χειρονακτ. εργασία	Προσφορά	Επιθυμία γονέων
1. Νομική - εργασία μερικής απασχόλησης	7	2	4	5	9
2. Επάγγελμα υδραυλικού	8	10	10	8	7
3. Νοσηλευτική-εργασία μερικής απασχόλησης	7	7	4	9	8
4. Χαμηλόβαθμη σχολή-εργασία μερικής απασχόλησης	7	5	4	5	7

Στη συνέχεια αναμένουμε να πολλαπλασιάσουν τις βαθμολογίες που έδωσαν στις εναλλακτικές επιλογές για κάθε κριτήριο με το βαθμό του συγκεκριμένου κριτηρίου:

Εναλλακτικές Λύσεις	Χρήματα	Αποκατάσταση	Χειρονακτ. εργασία	Προσφορά	Επιθυμία γονέων	Σύνολο
1. Νομική - εργασία μερικής απασχόλησης	9X7	8X2	8X4	7X5	7X9	209
2. Επάγγελμα υδραυλικού	9X8	8X10	8X10	7X8	7X7	337
3. Νοσηλευτική-εργασία μερικής απασχόλησης	9X7	8X7	8X4	7X9	7X8	270
4. Χαμηλόβαθμη σχολή-εργασία μερικής απασχόλησης	9X7	8X5	8X4	7X5	7X7	219

Σύμφωνα με τα παραπάνω η εναλλακτική λύση 2 (Να ακολουθήσει το επάγγελμα του υδραυλικού) συγκεντρώνει την υψηλότερη βαθμολογία και κρίνεται ως η καλύτερη εναλλακτική επιλογή για τον Πέτρο.

(3^η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ-Η απόφαση της Πωλίνας)

Καταρχάς στην περίπτωση της Πωλίνας θα ήταν χρήσιμο οι μαθητές να ξεκαθαρίσουν τις διαφαινόμενες - σύμφωνα με το σενάριο - εξίσου ελκυστικές επιλογές. Βασικό ενδιαφέρον της Πωλίνας είναι ο ιατρικός κλάδος και γενικότερα η προσφορά στους άλλους. Καθώς οι γονείς της εμφανίζονται υποστηρικτικοί και καθόλου πιεστικοί αναμένουμε οι μαθητές να διακρίνουν τη δυνατότητα της Πωλίνας να επιλέξει ανάμεσα στα εξής:

- 1) Να δώσει εξετάσεις στη Νοσηλευτική εδώ στην Ελλάδα.
- 2) Να σπουδάσει στο εξωτερικό με την οικονομική υποστήριξη των γονέων της

Έπειτα, δίπλα σε κάθε εναλλακτική περιμένουμε να αντιστοιχήσουν οι μαθητές τις πιθανές αρνητικές πλευρές της. Π.χ.:

1) Νοσηλευτική

- α) Ίσως χάσει την ευκαιρία να γνωρίσει τον τρόπο ζωής στο εξωτερικό.
- β) Το επάγγελμα της νοσηλεύτριας, αν και θεωρείται κοινωνικό λειτούργημα υψηλής προσφοράς, συνδέεται με χαμηλότερα επίπεδα κοινωνικού κύρους σε σχέση με το επάγγελμα του Ιατρού.

2) Ιατρική στο εξωτερικό

- α) Οι σπουδές ιατρικής είναι ιδιαίτερα δύσκολες ακόμα και στη μητρική μας γλώσσα-πόσο μάλλον όταν πραγματοποιούνται στο εξωτερικό από μία φοιτήτρια που οι έως τώρα τουλάχιστον σχολικές της επιδόσεις δεν είναι ενθαρρυντικές.
- β) Η ζωή σε μία ξένη χώρα τρομάζει την Πωλίνα.

γ) Τα έξοδα για την οικογένειά της θα είναι πολλά.

δ) Το ρίσκο αποτυχίας θα είναι υψηλότερο.

Συμπεράσματα: Επιθυμητό αποτέλεσμα είναι, σύμφωνα με την **απλή αριθμητική προσέγγιση των αρνητικών πλευρών κάθε επιλογής**, να καταλήξουν οι μαθητές στην επιλογή της **Νοσηλευτικής** ως καταλληλότερης απόφασης για την Πωλίνα.

Βέβαια, ενδιαφερόμαστε να φέρουμε στη συνέχεια στην επιφάνεια, μέσα από τη συζήτηση, τους ποικίλους τρόπους σκέψης, τις απορίες αλλά και τις τυχόν ενστάσεις των μαθητών. Για παράδειγμα, θα μπορούσαν ίσως κάποια παιδιά να αντιτάξουν την υποκειμενική υπόθεση ότι ο φόβος της διαβίωσης σε μία ξένη χώρα είναι κάτι το φυσιολογικό και αναμενόμενο για κάθε παιδί που αφήνει την οικογένειά του για να σπουδάσει κάπου μακριά, αλλά και κάτι το οποίο σύντομα ξεπερνιέται τις περισσότερες φορές· ή ότι ίσως το οικονομικό επίπεδο των γονέων της να είναι τέτοιο, ώστε η επιβάρυνση των σπουδών να μην είναι ιδιαίτερα μεγάλη... Κατά συνέπεια, σε μία τέτοια περίπτωση, οι αρνητικές αυτές πλευρές υποχωρούν ή και εξαλείφονται. Μία ανάλογη εξουδετέρωση αρνητικών πλευρών, που άλλωστε έχει και μία λογική βάση, θα ήταν ίσως μία καλή ευκαιρία να συνειδητοποιήσουμε και να επισημάνουμε και στους μαθητές τα εξής:

Η δεδομένη τεχνική λήψης απόφασης βρίσκει απόλυτη εφαρμογή εφόσον οι αρνητικές πλευρές των εναλλακτικών επιλογών **αξιολογηθούν ως ισοβαρείς...** Σε διαφορετική περίπτωση-που είναι εξάλλου και το σύνηθες-όταν αναφερόμαστε σε σύνθετες διαδικασίες όπως αυτές της λήψης απόφασης, ακόμα και αν κάποια εναλλακτική φαίνεται να υπερτερεί αριθμητικά σε μειονεκτούσες πλευρές, **ρόλο σημαντικό διαδραματίζει η ειδική βαρύτητα, η υποκειμενική αξιολόγηση που μπορεί να κάνει το άτομο αναλόγως με τις ιδιαίτερες συνθήκες ζωής του, την ιδιοσυγκρασία του, τις αξίες, τα κίνητρά του και μία σειρά άλλων παραγόντων...** Η τεχνική σε αυτές τις περιπτώσεις κάνει τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν καλύτερα όλες τις διαστάσεις του προβλήματος.

(4^η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ-Παραδειγματική επίλυση του προβλήματος της Μαίρης)

Πλαίσιο συζήτησης-Συλλογιστική: Σύμφωνα με τα δικά της ενδιαφέροντα και την επιθυμία των γονιών της επρόκειτο να επιδιώξει σπουδές στη **Νομική**. Η πιθανή **αλλαγή σχεδίων** που επεξεργάστηκε αφορά σε σπουδές στην **Ψυχολογία**.

- **Απώλεια** λόγω αλλαγής: Εύκολη επαγγελματική αποκατάσταση/ «έτοιμη» δουλειά>δυσανεμία γονέων.
- **Κέρδος** λόγω αλλαγής: Ικανοποίηση ενδιαφέροντος για την Ψυχολογία.
- Τι μας **συμφέρει περισσότερο**; Οι πιθανές ζημιές μιας τέτοιας αλλαγής είναι περισσότερες από τα οφέλη.

Συμπεράσματα: Φυσικά πάντα έχει σημασία και η **υποκειμενική βαρύτητα** που μπορεί να έχει κάθε κέρδος ή ζημία για το άτομο. Στην περίπτωση αυτή οι απώλειες είναι σημαντικές, σίγουρα περισσότερες σε αριθμό από τα κέρδη και σε κάθε περίπτωση το σημείο **κλειδί** είναι η πρόταση «Η Μαίρη είδε ότι το επάγγελμα του Ψυχολόγου της αρέσει **εξίσου** με αυτό του δικηγόρου». Κατά συνέπεια, και εκκινώντας από την κοινή βάση ότι και τα δύο επαγγέλματα αρέσουν στον ίδιο βαθμό στη Μαίρη, για λόγους πρακτικούς (επαγγελματική αποκατάσταση) και συναισθηματικούς (γονείς), πιθανότατα ως καλύτερη επιλογή κρίνεται η σταθερή πορεία προς τις νομικές σπουδές.

(5^η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ-Η περίπτωση του Γιώργου)

Πλαίσιο συζήτησης-Συλλογιστική: Η δεδομένη κατάσταση, όπως περιγράφεται με βάση τα ενδιαφέροντα του Γιώργου και τους παράγοντες επιρροής, είναι αρκετά σαφής. Ο Γιώργος ενδιαφέρεται πολύ για την **Πληροφορική** και θέλει να σπουδάσει την επιστήμη αυτή, η οποία έχει -συν τοις άλλοις- και σχετικά καλή επαγγελματική αποκατάσταση. Οι γονείς του, όμως, έχουν διαφορετικές απόψεις και σχέδια για τον γιο τους. Θεωρούν το πλέον λογικό ο Γιώργος **να αναλάβει την επιχείρηση** του πατέρα του η οποία είναι μια «σίγουρη», στρωμένη δουλειά.

Αναμένουμε λοιπόν, οι δύο παραπάνω αντικρουόμενες θεωρήσεις να διαφαίνονται καθαρά ως δεδομένες στη σκέψη των παιδιών, όπως θα τις εκθέσουν στις συζητήσεις που θα ακολουθήσουν. Ως τρίτο στοιχείο προβάλλει η τελική απόφαση του Γιώργου να ακολουθήσει τον προδιαγεγραμμένο από τους γονείς του δρόμο. Το γεγονός αυτό στοιχεί στο σύνηθες λάθος «Διατήρηση της παρούσας κατάστασης». Στόχος είναι οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν τον συμβιβασμό του Γιώργου: Ο Γιώργος νιώθει ότι αν επιχειρήσει τη μικρή του «επανάσταση», αν διεκδικήσει την αλλαγή, θα προκαλέσει αναστάτωση, την έντονη αντίδραση των γονιών του. Αυτό είναι ένα κόστος, μία ευθύνη που φοβάται να αναλάβει... Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η διαδικασία δεν ολοκληρώνεται με την εύστοχη αναγνώριση του λάθους και τη σχετική συζήτηση· στη συνέχεια, οι μαθητές καλούνται να προτείνουν μία εναλλακτική, ορθότερη πορεία επεξεργασίας της διλημματικής κατάστασης με βάση κάποια από τις τεχνικές λήψης απόφασης που έχουν προηγουμένως διδαχτεί.

(5^η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ-Το Πρόβλημα του Δημήτρη)

Πλαίσιο συζήτησης-Συλλογιστική: Ο Δημήτρης, ένας καλός μαθητής και προερχόμενος από υποστηρικτικό-ως προς τις εκπαιδευτικές-επαγγελματικές τουλάχιστον αποφάσεις του- οικογενειακό περιβάλλον, είχε εκδηλώσει μία σαφή προτίμηση προς τις σπουδές Πληροφορικής, έχοντας εξάλλου ως πρότυπο τον αδερφό του, απόφοιτο του αντίστοιχου τμήματος των Τ.Ε.Ι. Οι γονείς του δεν είχαν καμία αντίρρηση, αντιθέτως ενθάρρυναν τον γιο τους να σπουδάσει κάτι που τον ενδιαφέρει... Η σχέση του με μία κοπέλα, την Ντέπυ, η οποία εργάζεται ως σερβιτόρα και είναι δύο χρόνια μεγαλύτερή του, στέκεται η αφορμή της έντονης σύγκρουσης με τους γονείς του, όταν εκφράζει την πρόθεσή του να συζήσει με την κοπέλα του. Ο Δημήτρης δεν αποθαρρύνεται και προχωρά στη συγκατοίκηση. Καθώς όμως χάνει την οικονομική στήριξη των γονέων του, αποφασίζει να αποκτήσει χρήματα δουλεύοντας και εκείνος ως σερβιτόρος. Η επιλογή του όμως αυτή φέρνει την ανατροπή στην προαποφασισμένη εκπαιδευτική του πορεία· εγκαταλείπει τα σχέδια για την Πληροφορική... Λίγο καιρό μετά και ζώντας πλέον με την κοπέλα του, νιώθει ότι η σχέση αυτή δεν τον καλύπτει και θέλει να γυρίσει στην «παλιά» του ζωή και στην επιδίωξη των ονείρων που προσωρινά παραμέρισε. Όμως τώρα του είναι πολύ δύσκολο να αναθεωρήσει εμπράκτως τις τελευταίες του επιλογές, καθώς γι' αυτές

«πάλεψε» πολύ, υλοποίησε τολμηρές αλλαγές (βλ. παραπάνω τα εντόνως σημειωμένα σημεία) και ήρθε σε ρήξη με τους γονείς του. Έτσι, επιλέγει να συντηρήσει την παρούσα κατάσταση, έστω και αν εμφανώς δεν τον ικανοποιεί, ενώ περαιτέρω θα έχει και σοβαρό αντίκτυπο στο μέλλον του. Πρόκειται για μία «καθαρή» περίπτωση «Δικαιολόγησης των ενεργειών που έχουμε κάνει έως τώρα».

Αντίλογος-Αντιπρόταση: Ο Δημήτρης δεν συνειδητοποιεί πόσο πιο επιζήμια είναι για τον ίδιο μια τέτοια στάση, από την προσωρινή ίσως αμηχανία που ίσως αισθανθεί κατά την παραδοχή ενός λάθους του. Σε τελική ανάλυση ο Δημήτρης πρέπει απλώς να παραδεχθεί κάτι που είναι μια πανανθρώπινη πραγματικότητα και ισχύει ιδιαίτερος όσο πιο νέος και άπειρος είναι κανείς-: Οι επιλογές μας συχνά δεν είναι οι καλύτερες δυνατές και στην πορεία αποδεικνύονται λανθασμένες. Στην περίπτωση αυτή όμως, το πλέον συνετό είναι-εφόσον υπάρχουν τα περιθώρια-να μεταβάλουμε τις αποφάσεις και το σχέδιο δράσης μας κερδίζοντας τον χαμένο χρόνο κατά το δυνατό και θέτοντας τις βάσεις για ένα δημιουργικότερο και ευτυχέστερο μέλλον, παραμερίζοντας γενναία τον φόβο της επίκρισης των άλλων ή τον εγωισμό μας...

(6^η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ-Η περίπτωση της Σύλιας)

Πλαίσιο συζήτησης-Συλλογιστική: Η Σύλια προέρχεται από ένα φιλελεύθερο οικογενειακό περιβάλλον, έχει τα περιθώρια να συλλέξει ποικίλες πληροφορίες, να δεχτεί ελεύθερα διάφορα ερεθίσματα σχετικά με τα επαγγέλματα, να τα συνδυάσει με τις κλίσεις, τα ενδιαφέροντα και τις ικανότητές της και να επιλέξει την εκπαιδευτική και επαγγελματική της πορεία. Στη συλλογιστική τους πορεία, καλό θα ήταν οι μαθητές να απαριθμήσουν τις πληροφορίες που συγκέντρωσε η Σύλια: 1) Ο πατέρας της κολλητής της φίλης, γιατρός στο επάγγελμα, χαίρει του σεβασμού των άλλων και βγάζει πολλά χρήματα 2) Ο Σύμβουλος σταδιοδρομίας της επεσήμανε τη χαμηλή της βαθμολογία ως εμπόδιο στα σχέδιά της για σπουδές στην Ιατρική 3) Τα αποτελέσματα των tests έδειξαν την κλίση της προς την καλλιτεχνία 4) Ο Σύμβουλος την ενημέρωσε επίσης σχετικά με τον κορεσμό στον Ιατρικό κλάδο 5) Ο ξάδερφός της, φοιτητής της Ιατρικής, της επιβεβαίωσε το πρόβλημα της ανεργίας των γιατρών.

Καίρια ακολουθία σκέψεων αποτελεί η εξής: Αν και οι πληροφορίες που θα λειτουργούσαν πιθανότατα ως αντικίνητρα στην επιλογή της Σύλιας για ιατρικές

σπουδές είναι περισσότερες και σοβαρότερες από τις θετικές, εκείνη εστιάζει σε μία μεμονωμένη περίπτωση: Ο πατέρας της φίλης της είναι πρόσωπο αξιοσέβαστο και εύπορο λόγω του επαγγέλματός του. Πρόκειται αρκετά καθαρά για χαρακτηριστική περίπτωση «επιλεκτικής έμφασης στις πληροφορίες που μας ‘βολεύουν’».

Όπως και στο προηγούμενο παράδειγμα, η επεξεργασία του προβλήματος δε σταματά εδώ· οι μαθητές είναι χρήσιμο να προχωρήσουν περαιτέρω στην επίλυση της περίπτωσης εφαρμόζοντας κάποια από τις τεχνικές λήψης απόφασης στις οποίες ασκήθηκαν σε προηγούμενες συναντήσεις.